

Ulrikke Sivertsen Støyen

# Digitaliseringen av Norges dokumentarv

Utfordringer og muligheter

Masteroppgave i Arkiv og dokumentasjonsforvaltning

Veileder: Mervi Koskela Vasaru

Mai 2023

Bevare meg vel, Sverresborg Trøndelag Folkemuseum



Ulrikke Sivertsen Støylen

# **Digitaliseringen av Norges dokumentarv**

Utfordringer og muligheter

Masteroppgave i Arkiv og dokumentasjonsforvaltning  
Veileder: Mervi Koskela Vasaru  
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet  
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap  
Institutt for lærerutdanning



Kunnskap for en bedre verden



## Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har til tider vært en svært krevende prosess, men det har også på mange måter vært lærerikt. Jeg har hatt perioder med mye motivasjon, og perioder hvor jeg ikke kunne se for meg at jeg kom til å bli ferdig i tide. Men jeg kom i mål! En stor takk må gis til samboeren min og familien min som har gitt meg støtte og forståelse gjennom hele skriveprosessen. Dere har støttet meg gjennom hele studietiden, oppmuntret meg når det har vært utfordrende og delt min glede når milepæler som dette oppnås.

Jeg vil takke programleder for master i arkiv og dokumentasjonsforvaltning, Lars Christian Jennsen, som introduserte meg for Norges dokumentarv da jeg først luftet tankene mine rundt oppgaven høsten 2022. Dette gjorde at jeg kom tidlig i gang med å formulere en problemstilling, slik at jeg kunne lage en grundig prosjektplan for oppgaven. Dette bidro til at jeg kom godt i gang med skrivningen tidlig i det påfølgende semesteret. Videre må jeg takke veilederen min Mervi Koskela Vasaru som alltid har vært tilgjengelig, og som har gitt gode og nyttige tilbakemeldinger. Jeg setter spesielt stor pris på de raske tilbakemeldingene mot slutten av skriveprosessen.

Ulrikke Sivertsen Støylen

Trondheim, 25.05.2023

# Innholdsfortegnelse

<b>1 Introduksjon</b>	<b>1</b>
1.1 Tema og Problemstilling	1
1.2 Forskningssituasjon og politikk	3
1.3 Litteraturgjennomgang	4
1.3.1 Introduksjon	4
1.3.2 Metode og teori	5
1.3.3 utfordringer og muligheter	6
1.3.4 Fire samlinger i Norges dokumentarv og diskusjon	8
1.4 Sentrale begrep	10
1.5 Oppgavens struktur	11
<b>2 Metode og teori</b>	<b>12</b>
2.1 Metode	12
2.1.1 Datainnsamling	13
2.1.2 Reliabiliteten i datainnsamlingen	14
2.1.3 Framgangsmåte	14
2.1.4 Svakheter og styrker ved metoden, og etiske hensyn	15
2.2. Teori	16
2.2.1 Kriteriene for å innskriveres i Norges dokumentarv	16
2.2.2. Cooks paradigmer	17
2.2.3 Bevaringsvurdering	22
2.2.4 Digital bevaring	23
2.2.5 Stillhet i arkivene	24
<b>3 Utfordringer og muligheter</b>	<b>27</b>
3.1 Teknologiske utfordringer	27
3.1.1 Teknologi i konstant endring	27
3.1.2 Teknologisk foreldelse og forfall	27
3.1.3 Migrering og tap av informasjon	28
3.1.4 Mangel på teknisk kompetanse	28
3.1.5 Teknologiske utfordringer knyttet til tilgang og tilgjengeliggjøring	29
3.1.6 Uhell, menneskelige feil og sviktende teknologi	30
3.2 Etiske utfordringer	30
3.2.1 Digitalisering – ikke en nøytral prosess	30

3.2.2	Etiske utfordringer knyttet til tilgang og tilgjengeliggjøring	31
3.2.3	Digitalt innhold kan enkelt deles, manipuleres og misbrukes	32
3.2.4	Opphavsrett	33
3.2.5	Personvern	33
3.2.6	Ufrivillige skapere	34
3.2.7	Problematisk innhold	34
3.2.8	Underrepresenterte grupper og skjevheter i arkivene	35
3.2.9	Autentisitet og tap av materialitet	36
3.3	<i>Økonomiske utfordringer</i>	36
3.3.1	Høye kostnader og tidkrevende arbeid	36
3.3.2	Langtidsbevaring og økonomiske ressurser	37
3.3.3	Teknisk gjeld	37
3.4	<i>Samfunnsgevinst</i>	38
3.4.1	Nye muligheter for forskning, utdanning og læring	38
3.4.2	Kunstig intelligens og andre teknologiske muligheter	39
3.4.3	Samfunnsgevinster knyttet til tilgang og tilgjengeliggjøring	39
3.4.4	Samarbeid	40
3.4.5	Forhindre tap, skade og tyveri	40
3.5	<i>Kulturgevinst</i>	41
3.5.1	Teknologiske muligheter for kultur	41
3.5.2	Kulturell forståelse	41
3.5.3	Nye og utilsiktede brukergrupper	42
3.5.4	Flere stemmer kan bli hørt	42
3.5.5	Kommunikasjon med brukere og muligheter for brukergenerert innhold	42
3.5.6	Kommersielt bruk og muligheter for den kulturelle og kreative næringen	43
3.5.7	Tilbakeføring og gjenvinning av kontroll over sin egen arv	43
3.6	<i>Økonomisk gevinst</i>	43
3.6.1	Lønnsomhet	43
3.6.2	Automatisering og fellesløsninger	44
3.6.3	Innovative teknologier, tilgjengeliggjøring og kommersielt bruk	44
<b>4</b>	<b>Fire samlinger i Norges dokumentarv</b>	<b>45</b>
4.1	<i>Rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620–1813</i>	45
4.1.1	Tilgjengelighet og formidling	45
4.1.2	Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?	46

<i>4.2 Album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945–1947</i>	47
4.2.1 Tilgjengelighet og formidling	47
4.2.2 Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?	48
<i>4.3 Arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013</i>	49
4.3.1 Tilgjengelighet og formidling	50
4.3.2 Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?	51
<i>4.4 Minnematerialet etter 22. juli 2011</i>	52
4.4.1 Tilgjengelighet og formidling	53
4.4.2 Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?	54
<b>5 Diskusjon</b>	<b>56</b>
<i>5.1 Hvilke utfordringer og muligheter gir digitaliseringen for bevaring av Norges dokumentarv?</i>	56
5.1.1 Teknologiske utfordringer og muligheter	56
5.1.2 Etiske utfordringer og muligheter	58
5.1.4 Samfunnsgevinster	60
5.1.5 Kulturgevinster	61
5.1.3 Økonomiske utfordringer og gevinster	63
<i>5.2 Hvorfor ansees dokumentene i Norges dokumentarv å ha særlig stor verdi?</i>	63
5.2.1 Kriterier	63
5.2.2. Arkivparadigmer	66
<b>6 Avslutning</b>	<b>69</b>
<b>Litteratur</b>	<b>72</b>



# 1 Introduksjon

*«UNESCO launched the Memory of the World (MoW) Programme in 1992 to guard against the collective amnesia, calling upon the preservation of the valuable archive holdings and library collections all over the world and ensuring their wide dissemination» (UNESCO, 2022)*

UNESCO's memory of the world-register er et program som har som mål å legge til rette for bevaring av verdens dokumentarv, muliggjøre universell tilgang til dokumentarv og øke offentlig bevissthet knyttet til viktigheten av dokumentarv (UNESCO, u.å.). Registere over dokumentarv finnes på internasjonalt, regionalt og nasjonalt nivå. Den norske delen av dette programmet er Norges dokumentarv. Norges dokumentarv fungerer som et register over dokumenter og arkiver som er spesielt viktige fordi de synliggjør uerstattelige dokumenter som representerer vår kollektive hukommelse. For å innskrives i registeret må man sende en søknad. Dette kan gjøres av institusjoner, organisasjoner og privatpersoner. Komiteen for Norges dokumentarv vurderer og avgjør hvilke dokumenter og arkiver som blir innskrevet. (Kulturrådet, u.å.).

## 1.1 Tema og Problemstilling

Vi befinner oss i en tid hvor dokumenter i økende grad er digitalt skapte, mens mange papirdokumenter er i en fase hvor de digitaliseres. Det økende behovet for digital bevaring og tilgjengelighet av kulturminner har ført til en omfattende digitalisering av arkiver i kulturinstitusjoner i Norge. Denne oppgaven undersøker de ulike utfordringene som kulturinstitusjoner i Norge møter i arbeidet med å digitalisere og bevare sine samlinger, samt hvilke muligheter digitaliseringen gir for å fremme forskning og tilgang til dokumentarven.

Oppgaven tar utgangspunkt i Norges dokumentarv fordi disse skal være de viktigste dokumentene vi har og beskrives som uerstattelige. Formålet med oppgaven er å gi et nærmere innblikk i hva digitaliseringen av vår dokumentarv gir oss og eventuelt hva vi mister, og hvorfor disse dokumentene blir sett på som uerstattelige for vår kollektive hukommelse.

UNESCOs memory of the world program legger som nevnt vekt på at det har som mål å muliggjøre universell tilgang til dokumentarv (UNESCO, u.å.). Dette innebærer digitalisering og tilgjengeliggjøring av det digitaliserte materialet. Med bakgrunn i dette er det viktig å identifisere

og skape en forståelse for hvilke utfordringer og muligheter digitaliseringen av dokumentarven gir oss.

Den overordnede problemstillingen i oppgaven er: *Hvilke utfordringer og muligheter gir digitaliseringen for bevaring av Norges dokumentarv?* For å avgrense oppgaven har jeg altså valgt å ta for meg Norges dokumentarv som er den norske delen av UNESCOs Memory of the world-program. Den sekundære problemstillingen for oppgaven er: *Hvorfor ansees dokumentene i Norges dokumentarv å ha særlig stor verdi?* Dette vil belyse hvorfor det er viktig at nettopp disse dokumentene er digitaliserte og tilgjengelig. Jeg vil her avgrense ved å ta utgangspunkt i fire av samlingene som er innskrevet i registeret.

Jeg mener dette er viktig å undersøke fordi digitalisering er noe som har foregått en stund, men som likevel har utfordringer og kanskje også større potensial enn det vi ser i dag. Arkiv er et av de områdene som påvirkes aller mest av digitaliseringen i samfunnet (Lande, 2020, s. 1). Oppgaven kan gi en bedre forståelse for implikasjonene av å digitalisere og bevare historiske dokumenter i digitalt format. Oppgaven kan også bidra til å identifisere potensielle risikoer knyttet til digital bevaring, slik som risikoen for tap av data, samt potensielle muligheter som forbedret tilgang til arkiver, enklere søk og gjenfinning av dokumenter, og forbedret bevaring av dokumenter.

For å svare på disse problemstillingene har jeg brukt kvalitativ metode ved å gjøre dokumentstudier. Under arbeidet med oppgaven har jeg brukt en rekke forskjellige typer litteratur, som forskningsartikler, bøker, stortingsmeldinger, rapporter med mer for å identifisere utfordringene og mulighetene knyttet til digitalisering av dokumentarv. Jeg har sett nærmere på fire av samlingene som har blitt innskrevet i Norges dokumentarv for å få en bedre forståelse for hvorfor det er nettopp disse som er her og ikke andre. Samlingene jeg skal analysere er rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813, album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945–1947, arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 og minnematerialet etter 22. juli 2011. I tillegg har jeg sett på hvorvidt disse samlingene har blitt formidlet, og i hvilken grad de har blitt tilgjengeliggjort.

I oppgaven har de forskjellige mulighetene og utfordringene blitt satt inn i forskjellige kategorier. Når det gjelder muligheter har disse blitt delt inn i tre kategorier av gevinster:

økonomisk gevinst, kulturgevinst og samfunnsgevinst. Når det gjelder utfordringer har disse blitt delt inn i etiske, teknologiske og økonomiske utfordringer.

## 1.2 Forskningssituasjon og politikk

Når det kommer til muligheter og utfordringer spesifikt ved digitalisering av dokumentarv, finnes det lite litteratur. Men det blir i økende grad skrevet om digitalisering av kulturarv på et mer generelt nivå. Jeg har kommet fram til at mye av dette er overførbart til min problemstilling, siden dokumentarv er en type kulturarv. Digitalisering av arkiv i seg selv er mye forsket på, men det dukker opp andre utfordringer og muligheter når det er snakk om dokumentarv. Jeg har brukt et bredt utvalg av litteratur for å få oversikt over mulighetene og utfordringene knyttet til digitalisering. Mye av litteraturen tar for seg bare en utfordring eller en mulighet, eller så tar det for seg utfordringer og muligheter knyttet til bare en spesifikk kategori (for eksempel teknologiske utfordringer). Det er her min forskning kommer inn. Jeg lager en oversikt over en rekke muligheter og utfordringer innenfor flere forskjellige kategorier.

Ifølge Bastian (2017) har ikke arkivarer tradisjonelt sett fokusert på «minne» som et forskningsområde, til tross for at dette lenge har vært et viktig aspekt knyttet til fagfeltet (Bastian, 2017, s. 269). Terry Cooks og Joan Schwarts trekker frem at «arkiver ... har makt over formen og retningen til historisk vitenskap, kollektiv hukommelse og nasjonal identitet, over hvordan vi kjenner oss selv som individer, grupper og samfunn» (Bastian, 2017, s. 271).

En studie fra 2013 av forskere ved University of Michigan undersøkte hvordan forholdet mellom arkiv og minne kommer til uttrykk i arkivlitteraturen. En omfattende referanseanalyse identifiserte de mest innflytelsesrike arkivteoretikerne og undersøkte hvorvidt arkivarer ble påvirket av litteratur om minne utenfor sin egen profesjon. Det ble konkludert med at mange brukte de samme kildene, det ble i lite grad referert til studier innen andre fagfelt og det ble funnet at forfattere utenfor arkivfeltet også i liten grad refererte til arkivlitteratur. Dette antydte at engelskspråklig arkivforskning på kollektivt minne i stor grad er selvrefererende (Bastian, 2017, s. 272- 273). Jeg har derfor, med min bakgrunn fra bachelorprogrammet i kulturminneforvaltning trukket inn noe litteratur fra dette fagfeltet i min masteroppgave.

I perioden 2008-2009 kom St.meld. Nr. 24 - *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*. Formålet med denne var «... å skissere en strategi for å bevare kulturarv

og å realisere visjonen om best mulig tilgang til kulturarven for flest mulig» (St. Meld. nr. 24 (2008-2009), s. 9). Under dette ligger også dokumentarv. *Riksrevisjonens undersøkning av digitalisering av kulturarven (2016-2017)* tar utgangspunkt i blant annet denne stortingsmeldingen. Noen av hovedfunnene i denne undersøkelsen var at store deler av kulturarven fortsatt ikke var digitalisert, mye av det som var digitalisert var ikke tilgjengelig for publikum og digitaliseringsarbeidet har ikke blitt prioritert som forutsatt i stortingsmeldingen. (Riksrevisjonen, (2016-2017), s. 8). I statsbudsjettet for 2020 la regjeringen grunnlaget for en omfattende satsing på digitalisering av dokumentarv. Arkivverket ble blant annet bevilget 140 millioner til å utvikle en felles plattform for lagring og tilgjengeliggjøring av historiske data (Lande, 2020, s. 1). I arkivloven legges det vekt på i formålsparagrafen at arkiv skal gjøres tilgjengelig for ettertiden. (Arkivloven, 1992, § 1) For tiden vi lever i nå vil dette innebære digital tilgjengeliggjøring.

## 1.3 Litteraturgjennomgang

### 1.3.1 Introduksjon

Jeg innleder oppgaven med å sitere UNESCO. Sitatet er hentet fra UNESCO sine nettsider. Jeg har også brukt nettsiden for videre informasjon om Memory of the World-programmet. For informasjonen om Norges dokumentarv har jeg brukt kulturrådets nettsider. Jeg har brukt artikkelen *Arkivenes tid er nå* av Lande for å understreke at arkivfeltet i stor grad blir påvirket av digitaliseringen i samfunnet og for å trekke frem hvordan statsbudsjettet i 2020 la grunnlag for en omfattende digitalisering av dokumentarv. Artikkelen handler om hvordan arkivverket har satset på organisasjonsendring grunnet de store endringene innenfor arkivfeltet.

Videre bruker jeg artikkelen *Memory research / Archival research* av Bastian, hentet fra boken *Research in the archival universe* for å snakke om forskningssituasjonen knyttet til temaet for oppgaven. Når det kommer til politikk har jeg referert til arkivloven for å understreke at tilgjengeliggjøring er en viktig del av arkivarbeidet. Jeg har også referert til *st. Mld. 24* og *riksrevisjonens undersøkelse av digitaliseringen av kulturarven* for å vise til formålet med digitaliseringsstrategien og hvordan tilstanden knyttet til digitalisering er. Riksrevisjonens undersøkelse har jeg også brukt for å legge frem utfordringer knyttet til mangel på teknisk

kompetanse, tilgang og tilgjengeliggjøring, og muligheter knyttet til tilgang og tilgjengeliggjøring senere i oppgaven.

Når det kommer til begrepsavklaringer, har jeg brukt Memory of the World-programmets retningslinjer for å definere begrepene *dokument* og *dokumentarv*. Jeg har valgt å bruke disse definisjonene fordi jeg har tatt utgangspunkt i Norges dokumentarv som er den norske delen av programmet. For å definere begrepet *Kollektivt minne/hukommelse* har jeg brukt boken *Historie i bruk* av Stugu. Jeg har valgt å bruke denne boken fordi den gir oversikt over de viktigste begrepene innenfor historiefeltet, noe som er svært relevant for tematikken i denne oppgaven.

### 1.3.2 Metode og teori

Litteratur jeg har brukt til metodedelen er boken *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* av Tjora. Litteratur jeg har brukt til teori er først *søkerveiledningen til Norges dokumentarv* fra kulturdirektoratets nettsider for å gå nærmere inn på kriteriene for å innskrives i Norges dokumentarv. Denne har jeg også referert til i diskusjonskapittelet. Videre har jeg brukt artikkelen *Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms* av Cook for å beskrive hvordan arkivlandskapet har endret seg gjennom hans paradigmer. Jeg har også brukt denne artikkelen når jeg senere i oppgaven vurderer hvorfor samlingene jeg analyserer er en del av Norges dokumentarv, og i diskusjonen for å svare på den sekundære problemstillingen.

Videre har jeg brukt kapittelet *Digital Preservation: From Possible to Practical* av Dingwall i boken *Currents of Archival Thinking* av MacNeil & Eastwood for å redegjøre for hva digital bevaring betyr i arkivfaglig kontekst. Jeg har også brukt denne artikkelen for å legge frem utfordringer knyttet til teknologisk foreldelse senere i oppgaven. For teori om bevaringsvurdering har jeg brukt artikkelen *Appraisal and the future of archives in the digital era* av Cox og artikkelen *'We Are What We Keep; We Keep What We Are': Archival Appraisal Past, Present and Future* av Cook. Disse to artiklene har jeg også brukt når jeg senere i oppgaven vurderer hvorfor samlingene jeg analyserer er en del av Norges dokumentarv og i diskusjonskapittelet for å svare på problemstillingene. Til slutt har jeg brukt artiklene *Theorising the silences* av Moss & Thomas, og *'To Be Able to Imagine Otherwise': community archives and the importance of representation* av Caswell et al for teori knyttet til stillhet i arkivene. Begge disse artiklene har også blitt brukt i diskusjonen senere i oppgaven.

### 1.3.3 utfordringer og muligheter

For empiri knyttet til utfordringer og muligheter har jeg brukt et bredt utvalg av litteratur. Jeg har brukt boken *Best of Both Worlds: Museums, Libraries, and Archives in a Digital Age* av Clough for å legge frem teknologiske og økonomiske utfordringer, og samfunnsgevinster og kulturgevinster. Jeg har også brukt denne boken i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt utredningen *Fra kalveskinn til datasjø: ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver* av Kulturdepartementet for å legge frem teknologiske, etiske og økonomiske utfordringer, samt samfunnsgevinster og økonomiske gevinster. Jeg har også brukt denne utredningen i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt artikkelen *Digitization of archival collections in africa for scholarly communication: Issues, strategies, and challenges* av Asogwa for å legge frem teknologiske utfordringer og samfunnsgevinster. Jeg har også brukt artikkelen fra Asogwa i diskusjonskapittelet.

Jeg har brukt boken *Towards Sustainable Preservation and Accessibility of Documentary Heritage* av Banda for å legge frem teknologiske utfordringer og økonomiske gevinster. Jeg har brukt artikkelen *Challenges in digitisation of cultural heritage material in the Western Cape, South Africa* av De la Porte & Higgs for å legge frem teknologiske utfordringer og samfunnsgevinster. Jeg har brukt artikkelen *Introduction: challenges and prospects of born-digital and digitized archives in the digital humanities* av Jaillant et al for å legge frem teknologiske utfordringer, etiske utfordringer og samfunnsgevinster. Jeg har brukt artikkelen *The Digitization of Newspaper Archives: Opportunities and Challenges for Historians* av Bingham for å legge frem teknologiske utfordringer, etiske utfordringer og samfunnsgevinster. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet.

Jeg har brukt artikkelen *Critical Digital Archives: A Review from Archival Studies* av Carbajal & Caswell for å legge frem etiske utfordringer og økonomiske utfordringer. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt artikkelen *Ethical Issues In Digitization Of Cultural Heritage* av Manžuch for å legge frem etiske utfordringer og kulturgevinster. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet. Jeg har bruk artikkelen *Ethics of Archival Practice: New Considerations in the Digital Age* av Hamer for å legge frem etiske utfordringer og kulturgevinster. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt artikkelen *Why do We Digitize? The Case for Slow Digitization* av Prescott & Hughes for å legge frem etiske utfordringer og samfunnsgevinster.

Jeg har brukt artikkelen *Digital History and the Politics of Digitization* av Zaagsma for å legge frem etiske utfordringer, samfunnsgevinster og kulturgevinster. Jeg har også brukt denne i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt artikkelen *Scientific Archives in the Age of Digitization* av Ogilvie for å legge frem etiske utfordringer, økonomiske utfordringer og samfunnsgevinster. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt artikkelen *Opening Access to collections: the making and using of open digitised cultural content* av Terras for å legge frem etiske utfordringer, økonomiske utfordringer, samt samfunnsgevinster, kulturgevinster og økonomiske gevinster. Jeg har brukt artikkelen *Archival encounters: rethinking access and care in digital colonial archives* av Agostinho for å trekke frem samfunnsgevinster og kulturgevinster.

Jeg har brukt artikkelen *From policy to platform: the digitization of Danish Cultural Heritage* av Valtysson for å legge frem etiske utfordringer, kulturgevinster og økonomiske gevinster. Jeg har brukt artikkelen *Access to film heritage in the digital era – Challenges and opportunities* av Wengström for å legge frem etiske utfordringer, økonomiske utfordringer, samfunnsgevinster og økonomiske gevinster. Jeg har brukt artikkelen *Digital Preservation of Cultural Heritage and Opportunities Created by the Pandemic Crisis for Bringing New Life to Historical and Cultural Artefacts* av Pavlova for å legge frem økonomiske utfordringer og økonomiske gevinster. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt rapporten *Åpen og samordnet tilgang til kulturarven: anbefalinger for en vellykket tilstedeværelse i den digitale kulturelle verden* av Engels for å legge frem samfunnsgevinster og økonomiske gevinster.

Jeg har brukt artiklene *The Magnetic Tape Alert Project: Safeguarding documents of linguistic and cultural diversity* av Schüller, *Digitization, Vulnerability, and Holocaust Collections* av Tureby & Wagrell og *Challenges of configuring and preserving digital documentary heritage: reflections on the transfer and preservation of electronic records of public institutions in Chile* av Gómez for å legge frem teknologiske utfordringer. Jeg har også brukt boken *Advanced Digital Preservation* av Giaretta for å legge frem teknologiske utfordringer.

Jeg har brukt artiklene *An ethical perspective on political-economic issues in the long-term preservation of digital heritage* av Lor & Britz, *Cultural heritage as digital noise: nineteenth century newspapers in the digital archive* av Jarlbrink & Snickars, *A failure of global*

*documentary heritage? UNESCO's 'memory of the world' and heritage dissonance in East Asia* av Nakano og *The Case of the Awgwan: Considering Ethics of Digitization and Access for Archives* av Brink et al for å legge frem etiske utfordringer.

Jeg har brukt artiklene *Implementing the 2015 Recommendation in Europe, including efforts at creating a European MoW Regional Committee* av Komorowski, *Digitization of heritage collections as indicator of innovation* av Borowiecki & Navarrete, *Challenges and opportunities in the evolving digital preservation landscape: reflections from Portico* av Wittenberg et al og boken *The UNESCO Memory of the World Programme: Key Aspects and Recent Developments* av Edmondson et al for å trekke frem samfunnsgevinster.

#### 1.3.4 Fire samlinger i Norges dokumentarv og diskusjon

For analysen av fire samlinger i Norges dokumentarv har jeg hovedsakelig referert til registeret til Norges dokumentarv, de forskjellige institusjonene som eier og forvalter samlingene, og nominasjonsbrev, samt relevante nyhetsartikler. For samlingen rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren har jeg brukt artikkelen *Rettsprotokoller fra sorenskriveren i Finnmark 1620-1813* av Arkivverket og nominasjonsbrevet fra Statsarkivet i Tromsø for å gi en kort bakgrunn for samlingen, og for å diskutere hvor tilgjengelig samlingen er og i hvor stor grad samlingen er formidlet. Begge disse brukes også i diskusjonskapittelet. Jeg bruker beskrivelsen av samlingen i registeret for Norges kulturarv for å vurdere hvorvidt samlingen blir formidlet og for å vurdere hvorfor samlingen er en del av Norges dokumentarv. Jeg bruker også nominasjonsbrevet fra Statsarkivet i Tromsø for å legge frem deres argumenter for hvorfor samlingen burde innskrives i registeret.

For album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945–1947 har jeg brukt beskrivelsen av samlingen fra registeret for Norges dokumentarv for å gi en kort introduksjon og for å vurdere hvorfor samlingen er en del av Norges dokumentarv. Jeg har også brukt denne beskrivelsen i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt nasjonalbibliotekets nettbibliotek for å vurdere hvor tilgjengelig samlingen er. Jeg har også referert til nettbiblioteket i diskusjonskapittelet. Jeg har også henvist til artikkelen *Nazistenes fanger skulle sulte, fryse og slite seg til døde* fra Aftenposten og fagartikkelen *Album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau* fra Nasjonal digital læringsarena.



For arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 har jeg brukt beskrivelsen av samlingen fra registeret til Norges dokumentarv for å gi en kort introduksjon og for å vurdere hvorvidt den er formidlet. Jeg har også brukt nominasjonsbrevet til samlingen i introduksjonen og for å vurdere hvor tilgjengelig den er. Jeg har også brukt nominasjonsbrevet i diskusjonen senere i oppgaven. Jeg har brukt artikkelen *Frieles arkiv i Norges dokumentarv* fra Skeivt arkiv for å vurdere hvor tilgjengelig samlingen er og hvorvidt den er formidlet. Jeg har i tillegg referert til artikkelen *Kim Frieles arkiv – en del av Norges dokumentarv* av Digitalt museum, artikkelen *Norges skeive dokumentarv* av magasinet Blikk og debattinnlegget *Det haster å ta vare på den skeive historien* av Dagbladet, for å vurdere hvorvidt samlingen blir formidlet.

For minnematerialet etter 22. juli 2011 har jeg brukt beskrivelsen av samlingen fra registeret for Norges dokumentarv for å gi en kort introduksjon, for å vurdere hvorvidt samlingen blir formidlet og for å vurdere hvorfor samlingen er en del av Norges dokumentarv. Jeg har brukt artikkelen *Minnematerialet etter 22. juli 2011* fra Arkivverket for å gi en kort introduksjon til samlingen, for å vurdere hvor tilgjengelig samlingen er og for å vurdere hvorfor samlingen er en del av Norges dokumentarv. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet. Jeg har henvist til Digitalarkivet hvor det digitale materialet er tilgjengeliggjort for å vurdere tilgjengelighetsgraden av materialet. Jeg har brukt artikkelen *Norges dokumentarv – Minnemateriale etter 22. Juli 2011* fra Stavanger byarkiv sine nettsider for å vurdere tilgjengeligheten av materialet og hvorvidt samlingen har blitt formidlet. Jeg har også brukt denne artikkelen i diskusjonskapittelet. Jeg har brukt artikkelen *Minnemateriale etter 22. juli 2011* av Bergen byarkiv fra Bergen kommune sine nettsider for å vurdere tilgjengeligheten av materialet og hvorvidt det har blitt formidlet.

I diskusjonen har jeg hovedsakelig henvist til litteraturen som jeg har brukt tidligere i oppgaven, men jeg har også brukt nyhetsartiklene *ChatGPT foreslo Anders Behring Breivik som «norsk helt»* av Falk fra VG og *Advarer mot ny trend: Nå brukes AI-skapte mennesker til å søke på jobber* av Knudsen fra Digi for å vise til relevante eksempler.

## 1.4 Sentrale begrep

UNESCO definerer begrepet *dokument* som et objekt som består av analogt eller digitalt informasjonsinnhold. Objektet er mulig å bevare og er vanligvis flyttbar (MoW Guidelines Review Group, 2017, s. 10). Innholdet kan omfatte tegn eller koder, bilder og lyder, som kan kopieres eller migreres.

Begrepet *dokumentarv* omfatter historiens materielle bevis. *Dokumentarv* blir definert av UNESCO som noe som komprimerer enkelt dokumenter eller samlinger av dokumenter som har betydelig og varig verdi for et felleskap, en kultur, et land eller for menneskeheten generelt, og hvis forverring eller tap ville vært skadelig. Dokumentarv kan være bøker, filmer, fotografier, kart og andre dokumenter som er viktige for forståelsen av fortiden vår. UNESCO legger vekt på at dokumentarv skal bevares og beskyttes, med respekt og annerkjennelse av kulturelle skikker. De legger også vekt på at den skal være permanent tilgjengelig og mulig å bruke for alle uten hindring. De trekker frem at dokumentarv gir oss midler for å forstå sosial, politisk, kollektiv og personlig historie, og at dette kan bidra til å underbygge godt styresett og bærekraftig utvikling (MoW Guidelines Review Group, 2017, s. 11).

*Kollektivt minne* eller *kollektiv hukommelse* er begreper som brukes til å beskrive de delte minnene til en større eller mindre gruppe mennesker. I arkivsammenheng vil kollektivt minne være knyttet til minnene som er bevart i dokumenter, bilder, video og andre objekter. Ifølge den franske sosiologen Maurice Halbwachs er minner meningsløse uten en sosial sammenheng. I mellomkrigstiden utførte Halbwachs de første grundige studiene av det han kalte kollektivt minne. Han argumenterte for at alle fungerende samfunn trenger en form for kontinuitet mellom fortiden og nåtiden, og mente at minner spiller en sentral rolle i å skape denne kontinuiteten. Han mente at det er kollektivet som definerer hva som blir husket og hvordan det blir husket, og at den viktigste funksjonen til det kollektive minne er å skape en følelse av tilhørighet og engasjement blant medlemmene i samfunnet (Stugu, 2016, s. 26).

## 1.5 Oppgavens struktur

Til nå har jeg gjort rede for den overordnede og den sekundære problemstillingen, temaet for oppgaven, litteratur, og forskningssituasjon og politikk, samt sentrale begreper. Kapittel 2 tar for seg relevante teorier for å kunne besvare problemstillingene, samt metoder jeg har brukt når det gjelder innsamling av data og tolkning av materialet. I kapittel 3 har jeg presentert mulighetene og utfordringene jeg har identifisert i litteraturen og sortert disse innenfor forskjellige kategorier. I kapittel 4 har jeg analysert fire av samlingene som har blitt innskrevet i Norges dokumentarv. I kapittel 5 har jeg diskutert funnene jeg har gjort med bakgrunn i teorien, og med de fire samlingene jeg har analysert som grunnlag. I kapittel 6 har jeg oppsummert og konkludert oppgaven.

## 2 Metode og teori

I denne delen av oppgaven har jeg først gjennomgått hvilke metoder jeg har brukt når det gjelder innsamling av data og tolkning av materialet. Videre har jeg gjort rede for kriteriene for å innskriveres i registeret for Norges dokumentarv. Jeg har så gjennomgått hvordan funksjonen til arkiv og arkivarer har endret seg gjennom Cooks paradigmer. Videre har jeg gjort rede for teori knyttet til bevaringsvurdering for å skape et grunnlag for en forståelse for hvorfor akkurat disse dokumentene er en del av Norges dokumentarv og ikke andre. Jeg har så gjort rede for hva digital bevaring innebærer. Dette vil være med på å skape en forståelse for utfordringene og mulighetene digitaliseringen bringer med seg. Til slutt har jeg gjort rede for hva som menes med stillhet i arkivene.

### 2.1 Metode

I denne oppgaven bruker jeg kvalitative dokumentstudier som min primære metode. Det teoretiske fundamentet består av litteratur fra kjente arkivteoretikere. Datamaterialet jeg bruker i forskningen er hentet fra en rekke forskjellige vitenskapelige artikler, bøker og rapporter. Jeg har i tillegg gjort mine egne undersøkelser. Ut ifra dette mener jeg at jeg kan lage en god oversikt over hvilke utfordringer og muligheter som finnes knyttet til digitaliseringen av Norges dokumentarv. Jeg har valgt kvalitativ metode fordi det egner seg godt til å skape en helhetlig forståelse av en tematikk. Kvalitative metoder åpner opp for å kunne sette relevant empiri inn i forskjellige kategorier og kontekster. Det er nettopp det jeg ønsker å gjøre med denne oppgaven: å lage en oversikt som viser et helhetlig bilde av utfordringene og mulighetene digitaliseringen gir oss når det kommer til bevaring av dokumentarv.

Dokumentstudier blir ofte beskrevet som *ikke-påtrengende metoder*. Det vil si at man finner empiriske data uten å involvere ikke-forskende deltakere (Tjora, 2021, s. 195). Denne oppgaven vil hovedsakelig bruke dokumenter som empiri. Men jeg har som nevnt, i tillegg gjort mine egne undersøkelser. Jeg har valgt dokumentstudier fordi det åpner opp for å bruke en rekke forskjellige typer kilder som bøker, rapporter, forskningsartikler med mer, noe som jeg mener vil være hensiktsmessige for å svare på mine problemstillinger. I en sann type studie vil

avgrensninger og utvelgingskriterier være svært viktig og jeg vil gjøre en gjennomgang av disse i neste undertittel (Tjora, 2021, s. 197).

### 2.1.1 Datainnsamling

For å finne fram til relevant informasjon for hovedproblemstillingen har jeg gjort litteratursøk gjennom forskjellige databaser ved hjelp av Oria, Google Scholar, DOAJ, Emerald, Proquest og Taylor & Francis Online. I tillegg har jeg brukt UNESCO sitt eget nettbibliotek med relevante rundskriv og rapporter. Jeg har søkt på stikkord som digitalisering, dokumentarv, kulturarv og lignende på både norsk og engelsk. Jeg har også funnet fram til relevant litteratur ved å se gjennom pensumslitteratur fra både bachelor- og masterstudiet mitt. Siden det ikke finnes mye norsk forskning på digitalisering av dokumentarv har jeg valgt å bruke forskning og litteratur også fra andre land. Jeg har hovedsakelig brukt artikler hentet fra den vestlige verden siden jeg gjør en antagelse om at disse arkivpraksisene vil være likere den norske praksisen.

For å finne frem til relevant kildemateriale for den sekundære problemstillingen har jeg brukt beskrivelsene i registeret til Norges dokumentarv knyttet til de fire samlingene jeg har undersøkt. I denne beskrivelsen ligger det linker til mer informasjon fra eierne til samlingene og link til nominasjonsbrevet til samlingen dersom dette er tilgjengelig. Jeg har også brukt google for å undersøke hvorvidt samlingene har blitt formidlet andre steder enn bare i registeret for Norges dokumentarv og eventuelt på nettsidene til eierne av samlingene. Jeg har også brukt google for å finne frem til det digitaliserte og tilgjengeliggjorte materialet.

Når jeg har valgt ut litteratur til oppgaven har jeg først vurdert hvor relevant det er for problemstillingene mine og oppgavens overordnede tema. Videre har jeg vurdert om artiklene er troverdige. Dette har jeg gjort ved å sjekke om artiklene er publisert i anerkjente tidsskrifter og om forfatteren er kjent innenfor sitt felt. Jeg har også vurdert om informasjonen i litteraturen fortsatt er aktuell for å sikre at informasjonen som presenteres er oppdatert og reflekterer dagens kunnskap på feltet. I tillegg har jeg lagt vekt på at artiklene bør representere et mangfold av perspektiver og tilnærminger til forskningsspørsmålet for å sikre en helhetlig forståelse av temaet. Når det gjelder hovedproblemstillingen vil jeg hovedsakelig bruke litteratur som er utgitt de siste 10 årene fordi jeg gjør en antagelse om at utfordringene og mulighetene som presenteres i tidligere litteratur, kanskje spesielt de teknologiske, vil være mindre relevante i dag.

### 2.1.2 Reliabiliteten i datainnsamlingen

For å sikre at dataene jeg har samlet inn er pålitelige har jeg først sett på bakgrunnen til forfatteren eller forfatterne for å se om de er kvalifiserte til å skrive om temaet. Jeg har også lagt vekt på å bruke fagfelleverderte artikler av nyere dato, og jeg har valgt ut litteratur fra kjente arkivarer for å legge det teoretiske fundamentet. Jeg har også vurdert om innholdet i litteraturen er relevant, nøyaktig og fremstår som objektiv. Dette har jeg gjort ved å undersøke om andre kilder støtter påstandene som legges frem. Jeg har også sett på om det er konsensus om det som framsettes eller om det eventuelt bare er en forfatters mening.

For å sikre at jeg har svart på problemstillingene jeg la fram i introduksjonen har jeg gått nøye igjennom litteraturgjennomgangen og datainnsamlingen for å se etter eventuelle hull. Jeg har også sjekket at referansene som er brukt i oppgaven er relevante og oppdaterte. Jeg har i tillegg lagt vekt på å tolke litteraturen riktig. Dette har jeg gjort ved å lese gjennom nøye og notere hovedpunktene. Jeg har også sett etter mønster og sammenhenger mellom ulike kilder, og sammenlignet de forskjellige perspektivene og tolkningene som presenteres.

### 2.1.3 Framgangsmåte

Når jeg diskuterer mulighetene knyttet til digitalisering har jeg delt dette inn i tre kategorier av gevinster: Økonomisk gevinst, kulturgevinst og samfunnsgevinst. Når jeg diskuterer utfordringer har jeg delt dette inn i etiske, teknologiske og økonomiske utfordringer. Både mulighetene og utfordringene har noen kategorier som overlapper. For eksempel er økonomi en kategori hvor det kan være både utfordringer og muligheter. Jeg har konstruert disse kategoriene basert på hva som påvirker flest mennesker, både i positiv og negativ forstand. For hver utfordring og mulighet har jeg referert til flere forskjellige artikler som nevner samme utfordring eller mulighet, for å understreke at dette er en reel mulighet eller utfordring og ikke bare en forfatters syn.

Jeg har også gjort en gjennomgang og analyse av fire av samlingene i Norges dokumentarv, for å se på hvor tilgjengelige de er og for å skape en forståelse for hvorfor dette er uerstattelige dokumenter, og hvorfor det er viktig at disse er tilgjengelig. Jeg har også sett på hvorvidt de er formidlet. Jeg har gjort dette fordi dette er en av de mest klare mulighetene som

digitaliseringen gir oss, i tillegg til å gjøre dokumentarven mer tilgjengelig for forskning og annen bruk. For å knytte den sekundære problemstillingen opp mot hovedproblemstillingen har jeg diskutert relevante muligheter og utfordringer spesifikt for samlingene jeg har undersøkt i Norges dokumentarv.

Samlingene jeg har undersøkt er rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620–1813, album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945–1947, arkivet etter Karen-Christine Friele 1932–2013 og minnematerialet etter 22. juli 2011. Jeg har valgt disse samlingene fordi de kommer fra vidt forskjellige tidsperioder, inneholder forskjellige typer dokumenter og belyser vidt forskjellige historier. Jeg har analysert disse samlingene ved å se på de i lys av Terry Cooks teori knyttet til arkivparadigmer, som jeg har gjort rede for senere i kapitlet.

#### 2.1.4 Svakheter og styrker ved metoden, og etiske hensyn

Når det kommer til styrker ved metoden vil det være at man i liten grad trenger å involvere andre mennesker. En annen styrke er at metoden åpner opp for å bruke et bredt spekter av dokumenter, fordi ordet *dokument* brukes i bred betydning. Dette gjør det mulig å svare på problemstillingene på en omfattende og korrekt måte. Metoden sikrer også at forskningen utføres på en systematisk måte ved bruk av avgrensinger og utvelgingskriterier. Dette vil sikre påliteligheten og validiteten av funnene. Metoden er også tilpasset forskningsspørsmålet og generer svært relevante data. Problemstillingene er ganske omfattende, og for å kunne svare best mulig på de må jeg bruke et bredt spekter av kilder. Jeg har også gitt en klar og detaljert beskrivelse av metoden som brukes, noe som gjør det mulig for andre å gjenta forskningen, og dermed øke troverdigheten til funnene.

Når det kommer til svakheter ved metoden vil det være at jeg ikke vil kunne gå i dybden på alle utfordringer og muligheter jeg identifiserer. Dette ville blitt alt for omfattende for en slik type oppgave. En annen svakhet er at det er vanskelig å si hvor relevante funnene, spesielt de teknologiske utfordringene og mulighetene, kommer til å være de neste årene med tanke på at den teknologiske utviklingen går svært raskt. Det er også en svakhet at på noen områder er dataene litt begrenset, noe som kan påvirke påliteligheten og generaliserbarheten til funnene. For eksempel er mye av forskningen jeg har brukt knyttet til kulturarv generelt og ikke spesifikt på dokumentarv. Som nevnt tidligere vil mye av dette være overførbart til min problemstilling, men

det vil naturligvis være noen forskjeller knyttet til om man snakker om bygninger og objekter, eller skriftlige dokumenter, bilder og video.

Når det kommer til etiske hensyn, har jeg vært nøye på å sitere og referere til andres arbeid på riktig måte. For å kunne besvare problemstillingene på en god måte vil det i stor grad være nødvendig å referere til andres arbeid og det er derfor viktig at jeg har et stort fokus på dette.

## 2.2. Teori

### 2.2.1 Kriteriene for å innskrives i Norges dokumentarv

For at et dokument eller et arkiv skal kunne innskrives i Norges dokumentarv må det være av nasjonal betydning og bekreftes gjennom et eller flere av 6 kriterier: tid, sted, mennesker, emne og tema, form og stil, og sosial, åndelig eller kulturell verdi.

Det første kriteriet omhandler «tid» og det trekkes frem at dokumenter er et produkt av sin tid, noen dokumenter har spesiell betydning for sin tid og dokumenter kan representere nye oppdagelser eller være «det første av sitt slag».

Det andre kriteriet omhandler «sted» og det trekkes frem at dokumentene kan inneholde informasjon om et viktig sted for Norge, stedet kan være viktig for hendelsene dokumentet representerer og dokumentene kan beskrive omgivelser, byer eller institusjoner som ikke lenger eksisterer.

Det tredje kriteriet omhandler «mennesker» og det legges vekt på at konteksten dokumentene er skapt i kan gjenspeile betydningsfulle aspekter ved menneskelig handling eller ved utvikling innenfor politikk, industri eller kunst.

Det fjerde kriteriet omhandler «emne og tema», og det legges vekt på at «dokumentenes tema kan representere spesielle historiske eller intellektuelle utviklinger innen natur- og samfunnsvitenskap eller humaniora, politikk, ideologi, idrett og kunst».

Det femte kriteriet omhandler «form og stil» og det trekkes frem at «dokumentene kan ha en spesiell estetisk, stilistisk eller lingvistisk verdi». Det kan for eksempel være at dokumentene



representerer tradisjoner eller uttrykksformer som holder på å forsvinne eller allerede har forsvunnet.

Det sjette og siste kriteriet omhandler «sosial, åndelig eller kulturell verdi» og det legges vekt på at dokumenter kan ha en «spesiell betydning for spesifikke gruppers identitet og sosiale samhörighet». For å innskriveres basert på dette kriteriet må man vise at dokumentene har betydning for nålevende mennesker og grupper (Kulturrådet, 2022).

### 2.2.2. Cooks paradigmer

Terry Cook legger frem en teori i artikkelen *Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms* (2013) om at arkividentiteten siden slutten av 1800-tallet har endret seg gjennom fire paradigmer eller rammeverk, samtidig som det har foregått spenninger mellom konseptene «minne» og «bevis». Han legger vekt på at paradigmene overlapper over tid og aldri helt erstatter hverandre. Jeg har i de neste fire underoverskriftene gjort rede for disse paradigmene.

#### 2.2.2.1 Bevis: førmoderne arkiv

Etter den franske revolusjonen dukket arkiver opp som offentlige institusjoner i tilknytning til staten. Flesteparten av disse arkivene fokuserte på eldre statlige dokumenter, noe som førte til at arkivarer i denne perioden ble definert som verger eller vokter over de juridiske bevisene til offentlige etater. Prinsipper som proveniens og opprinnelig orden ble utviklet i Frankrike og Tyskland, og kodifisert i “Dutch Manual” fra 1898 og i litteratur av den britiske arkivaren Sir Hilary Jenkinson på 1920- og 1930-tallet. Disse prinsippene handlet om at arkivdokumenter skulle ordnes, beskrives og vedlikeholdes for å gjenspeile konteksten de ble skapt i. Tidligere hadde de blitt organisert basert på tema eller sted, noe som ødela deres kontekstuelle betydning til fordel for deres informasjonsinnhold. Med denne nye tilnærmingen kunne egenskapene til dokumenter som bevis for handlinger etableres og forsvares.

I denne perioden ble all form for bevaringsvurdering av dokumenter utført av arkivarer sett på som dårlig praksis. En slik innblanding fra arkivarer ville føre til en uunngåelig subjektivitet. Arkiver ble definert som en beskrivende vitenskap som hadde som hensikt å belyse

den kontekstuelle opprinnelsen til dokumenter sånn at deres egenskaper som bevis ikke ville bli påvirket. På begynnelsen av 1900-tallet ble bevaring- og kassasjonsvurdering fort nødvendig da volumet av myndigheters dokumenter økte raskt. Dette arbeidet ble gitt til andre statlige ansatte istedenfor arkivarer. Dette førte til at arkivene som ble utvalgt favoriserte statens dokumenter, elites handlinger, og historien om nasjonal og internasjonal aktivitet fremfor den lokale eller regionale historien. (Cook, 2013, s. 106). I denne perioden ble også innsamlingsaktiviteter knyttet til private dokumenter og privatarkiver sett på som amatørmessig, for minnefokuset og for subjektivt. Kuratorer av privatarkiver var derfor ikke med på å definere det første arkivparadigmet.

Det første arkivparadigmet fokuserte på bevaring av dokumenter som bevis, og fokuset til arkivarer var på ordning og beskrivelse for å sette disse bevisene i kontekst for bruk og forståelse for ettertiden som autentiske og pålitelige kilder. Bevis var altså det sentrale konseptet i det første paradigmet og konseptet dominerte diskursen frem til 1930-tallet og er fortsatt i dag en viktig del av fagfeltet. (Cook, 2013, s. 107).

#### *2.2.2.2 Minne: moderne arkiv*

Etter to verdenskriger, den store depresjonen og mange nye sosiale utviklinger, eksploderte mengden av statlige dokumenter seg og tvang fram en omforming av det første arkivparadigmet. Man så også en overgang fra mange eldre dokumenter til store ansamlinger fra nyere tid. I tillegg eksisterte disse i forskjellige ordninger og på en rekke forskjellige steder. Det ble derfor nødvendig med utvelgelse av dokumenter for å redusere mengden ned til de 3-5% av materialet som skulle beholdes som arkiver. Bevaringsvurdering ble dermed den definerende karakteristikken til det andre arkivparadigmet. Dette ble uttrykt mest fremtredende av den amerikanske arkivaren T. R. Schellenberg.

Arkivarer prøvde, ved å følge Schellenberg, å reflektere i utvelgelsen av dokumentene deres faktiske eller forventede bruk i forskning. (Cook, 2013, s. 107). Arkivarene fulgte trendene innenfor historisk litteratur, og tilegnet seg dokumenter for å gjenspeile eller forsterke de historiske mønstrene de observerte. Innen historieforskning begynte man å fokusere på livene til folk i fabrikker, gårder og familier, istedenfor bare de berømte og innflytelsesrike; og på de sosiale, kulturelle, økonomiske og vitenskapelige aktivitetene til staten i like stor grad som

konstitusjonelle, juridiske, militære og internasjonale aktiviteter. Arkivarer var i denne perioden langt ifra nøytrale og objektive. De bestemte hva som ville bli mottatt av arkivene med en uunngåelig subjektivitet i beslutningsprosessen. Man kan si at de bevisst skapte kollektivt minne.

I dette andre paradigmet ble privatarkiver i økende grad tatt under arkivarenes ansvarsområde, ofte i arkivavdelinger innenfor nasjonal-, stat- eller universitetsbiblioteker og innenfor museer. (Cook, 2013, s. 108). Både i statlige arkiver og privatarkiver så man nå en overgang fra hovedsakelig skriftlige dokumenter til en inkludering av fotografier, lydopptak, kart og film, noe som understreket kulturarv- og minnedimensjonen i arkivene.

På midten av 1900-tallet ble arkivarer i økende grad opptatt av å forvalte deres samlinger på planlagte og strategiske måter. Det ble gradvis over tid tatt i bruk datastyrt automatisering som hjelpemiddel for å oppnå større effektivitet. I tillegg ble det lagt vekt på å utvikle og implementere standarder, noe som la grunnlag for ansvarlighet i arbeidet med arkiv og dokumentasjonsforvaltning.

Det andre arkivparadigmet var opptatt av bevaringsvurdering av dokumenter som historiske kilder, med arkivarer som subjektivt skaper en kulturminneressurs. Denne minneressursen ble forvaltet mer effektivt for de stadig større beholdningene ved å bruke moderne verktøy og prosesser. «Minne» er det sentrale konseptet til dette paradigmet som blomstret fra 1930- til 1970-tallet før man så dens svakhet. (Cook, 2013, s. 109).

### *2.2.2.3 Identitet: post-moderne arkiv*

Fra 1970-tallet og fremover begynte arkivarer å utvikle sin egen identitet gjennom å skape utdanningsprogrammer innen arkivstudier ved universiteter, etablere tidsskrifter og ved å skape fagforeninger (Cook, 2013, s. 109). Innenfor denne nye identiteten omfavnet arkivarer i økende grad innsikt fra andre disipliner enn bare historieforskning slik som tidligere. I denne perioden begynte både arkivsamlinger og profesjonen i seg selv å gjenspeile samfunnet mer direkte. Det var ikke noe sannhet å finne eller beskytte i arkiver, men mange sannheter, stemmer, perspektiver og fortellinger. Bevaringsvurdering var nå basert på å gjenspeile funksjonene og aktivitetene til samfunnet i seg selv basert på forskning knyttet til hvilke egenskaper og ideer om samfunnet som er verdt å bevare som dokumentarisk minne. Man skulle nå dokumentere

innbyggere i like stor grad som stat, marginer i like stor grad som sentrum, uenige stemmer i like stor grad som hovedstrømmingene, og kulturelle uttrykk i like stor grad som statens politikk.

I den siste tredjedelen av 1900-tallet så man en endring innenfor statlig administrasjon. Statlig administrasjon eksisterte nå i enorme vidstrakte byråkratier, ofte med hundrevis av regionale og lokale kontorer som ofte ble reorganisert. Dette gjorde at et enkelt dokument ofte over tid kunne ha flere og usikre provenienser. Med fremveksten av personlige stasjonære datamaskiner og digitale kommunikasjonskanaler, og etter hvert enda flere mobile dataenheter som Laptop og smarttelefoner, ble denne problemstillingen enda tydeligere. Dette undergravde mange tradisjonelle perspektiver på bevis som noe som var knyttet til et stabilt dokumentmedium. Det utfordret også tankene rundt arkivbeskrivelse. Tradisjonelle definisjoner på proveniens og opprinnelig orden var utilstrekkelige for å representere denne nye realiteten som den digitale verden brakte med seg. Etter hvert ble modellene for arkivbeskrivelse mer flytende, istedenfor den klassiske hierarkiske tilnærmingen (Cook, 2013, s. 110).

Samtidig som det foregikk bevegelser knyttet til større ansvarlighet og transparens i myndighetene med bakgrunn i nytt lovverk knyttet til informasjonsfrihet, ble arkiver i økende grad forbundet med rettferdighet og menneskerettigheter. Arkivsystemer ble nå bevisst designet for å forhindre framtidig misbruk og for å promotere mer ansvarlighet knyttet til offentlige forhold og myndighetsutøvelse. I samme periode så man at det dukket opp arkivnettsider hvor folk kunne lete etter kunnskap om seg selv og deres fellesskap, noe som ga mye enklere tilgjengelighet til materialet til etablerte arkiver (Cook, 2013, s. 111).

Det tredje arkivparadigmet fokuserte på arkiver som en samfunnsressurs som i økende grad reflekterte den postmoderne og digitale verden. Arkiver bevegde seg også fra å være en kulturarvressurs som underbygde den akademiske eliten til å bli et samfunnsmessig fundament for identitet og rettferdighet. Arkivarens egen identitet var forankret i å være eksperten som leder samfunnet til å finne sin identitet gjennom kollektive minner. «Identitet» er altså det sentrale konseptet i det tredje paradigmet (Cook, 2013, s. 112).

#### *2.2.2.4 Fellesskap: deltakende arkiv*

Med fremveksten av internett kan nå hver eneste person bli deres egen forlegger, forfatter, fotograf, regissør, artist og arkivar. Hver av oss bygger et online arkiv. Det gjør også utallige ikke-statlige organisasjoner, lobbygrupper, samfunnsaktivister, og vanlige innbyggere som går sammen, i utallige forum, for å dele interesser som reflekterer hver eneste mulige farge, sted, tro og aktivitet. De skaper dokumenter for å binde deres fellesskap sammen, fremme deres gruppeidentitet og utføre sin virksomhet. Arkivarer har nå muligheten til å dokumentere menneskelige og samfunnsmessige opplevelser med en substans og relevans som aldri tidligere har vært oppnåelig, og med muligheten til å blande vårt tidligere fokus på bevis, minne og identitet inn i et mer helhetlig og levende totalarkiv (Cook, 2013, s. 113).

Man ser nå at mange såkalte deltakende arkiver er skeptiske til å overføre deres arkivmateriale over til arkiver som representerer myndigheten eller andre institusjoner med makt. Dette er fordi disse tidligere har vært ekskluderende og i noen situasjoner aktivt diskriminerende mot medlemmer av disse fellesskapene. Dokumentene i deltakende arkiver er ikke bare arkivressurser, men en del av identiteten til fellesskapene. Der er en identitetsproveniens som gir dem betydelig mening som selvstyrte arkiver. Arkivarer trenger derfor i dette nye digitale universet å endre seg fra eksperter til å bli mentorer, tilretteleggere og lærere som jobber med fellesskapet for å oppmuntre arkivering som en deltagende prosess som deles med mange i samfunnet (Cook, 2013, s. 114).

Dette fjerde paradigmet handler mye om å oppmuntre de deltagende arkivene til å beholde sine egne samlinger, men også om dialog mellom fellesskap og de mer tradisjonelle arkivene. I tidligere eksperimenter har kommentering og tagging fra brukere og fellesskapsmedlemmer vist seg å sette dokumenter i skarpere fokus og klarere kontekst, noe som legger til verdifull informasjon som arkivarer ikke ville hatt tid, kontakter eller kunnskap til å avdekke.

Ifølge noen forfattere inkluderer deltakende arkiv et skifte fra kjerneprinsipper. Det vil si et skifte fra eksklusivt eierskap til delt forvalterskap og samarbeid, og en bevissthet knyttet til de emosjonelle, religiøse og kulturelle verdiene som dokumenter har for sine fellesskap (Cook, 2013, s. 115). Deltakende arkiv får arkivarer til å tenke annerledes rundt eierskap av dokumenter, muntlige og skriftlige tradisjoner, og rundt dypere etiske problemstillinger knyttet til kontroll,

status og makt. Utfordringen i dette fjerde paradigmet er å oppnå mer demokratiske og inkluderende arkiver hvor man hører mer på innbyggerne enn myndighetene, samt respekterer urfolks forståelse av bevis og minne i større grad enn i de tre første paradigmene. Deltakende arkiver kaster viktig lys på samfunnet og istedenfor å ta slike dokumenter vekk fra deres fellesskap foreslår den nye modellen å hjelpe fellesskapene til å ta vare på deres egne dokumenter. Fellesskap er det sentrale konseptet i det fjerde arkivparadigmet som nå vokser frem (Cook, 2013, s. 116).

### 2.2.3 Bevaringsvurdering

Cox (2011) definerer bevaringsvurdering som «prosessen med å evaluere faktiske eller potensielle anskaffelser for å avgjøre om de har tilstrekkelig langsiktig forskningsverdi til å garantere kostnadene knyttet til bevaring i et arkiv» (s. 220). Bevaringsvurdering har blitt beskrevet av Helen Samuels og Richard Cox som arkivarens «første ansvar» fra hvor alt annet flyter. Arkivarer er medskapere av arkiver som dokumenter, mens de skaper arkiver som institusjoner. Når man skaper arkiver må man være usedvanlig sensitiv når det gjelder de politiske, sosiale, filosofiske og etiske aspektene ved bevaringsvurdering. Bevaringsvurderingen arkivarer gjør fastslår sterkt hvilke dokumenter som kasseres, ekskluderes, hvilke skapere som blir glemt og hvilke dokumenter som blir slettet fra hukommelsen. (Cook, 2011, s. 179)

Når det moderne arkivaryrket først vokste fram var fokuset ofte på å anskaffe alt og hva som helst (Cox, 2011, s. 220). De eldre modellene for bevaringsvurdering var ikke bare subjektive, men det antydte muligheten for at nesten alt burde bevares (Cox, 2011, s. 221). Fram til midten av 1900-tallet fanget arkivarer hovedsakelig opp dokumentarven fra fjern fortid. Det moderne arkivaryrket fra midten av 1800-tallet behandlet innledningsvis dokumenter fra middelalderen og tidlig moderne tid hvor det ikke var nødvendig med bevaringsvurdering. Alt som hadde overlevd fra tidligere århundre ble bevart av arkivarer.

Etter hvert som mengden moderne dokumenter eksploderte ble det nødvendig med bevaringsvurdering og kassasjon. Det eksisterte på denne tiden et syn på bevaringsvurdering som dårlig praksis. (Cook, 2011, s. 176). Fra 1980-tallet og videre ble arkivarer i økende grad sett på som forsvarere av menneskerettigheter, som noen som satte myndighetene til ansvar og som noen som jobbet for bredere dannelse av samfunnsarv i tillegg til å underbygge håp om å ta tak i

tidligere overgrep og forbrytelser. Fokuset til arkivarer skiftet fra å være sentrert rundt arkiver som sannhet, bevis og autentisitet, til arkiver som fortelling, som en del av en samfunns- og myndighetsprosess knyttet til å huske og glemme, og om bekymringer rundt makt og marginer. Arkivarene omfavnet bevisst en mer synlig rolle i å være medskaper i arkivet, istedenfor å bare være en kurator av det som var til overs. De fleste arkivarer er i dag enige om at ikke alle dokumenter kan oppbevares på varig basis av arkiver, med unntak av noen unike dokumenter, og at vanskelige valg må tas (Cook, 2011, s. 179).

Cox (2011) argumenterer for at bevaringsvurdering er den mest sentrale og den viktigste arkivfunksjonen og at arkivarer i fremtiden bør tilgjengeliggjøre utkast av bevaringsvurderingsrapporter og søke offentlige innspill til disse avgjørelsene. Dette vil kreve at arkivarer må være mye mer logiske og konsekvente i denne vurderingen, og på den måten berike samfunnets kunnskap knyttet til arkivoppdraget og dets betydning (s. 216). En lignende tankegang så man allerede på 1980-tallet da arkivaren Hans Booms kritiserte alle tidligere metoder for bevaringsvurdering og hevdet at «hvis der faktisk er noe eller noen kvalifiserte til å gi legitimitet til bevaringsvurdering, så er det samfunnet i seg selv, og de offentlige meningene som blir uttrykt – forutsatt at disse tillates å utvikle seg fritt». (Cook, 2011, s. 180). Cook (2011) har også en lignende tankegang og mener at det å engasjere innbyggere er en nødvendighet, spesielt i den digitale alderen hvor denne type engasjement er teknologisk mulig og sosialt forventet (s. 182).

#### 2.2.4 Digital bevaring

I arkivfaglig kontekst blir bevaring forstått å mene forebygging eller minimering av skade på et informasjonsobjekt, særlig skade som ellers ville resultert i tap av informasjon fra objektet. Målet med bevaring er å tillate kommunikasjon av informasjon til fremtiden på en måte som gjør at det forblir tilgjengelig og mulig å bruke. For bevaring av dokumenter er det også viktig at de fremtidige brukerne av dokumentene tror på påliteligheten og autentisiteten til dokumentene. Påliteligheten til et dokument eller innholdets troverdighet er et produkt av omstendighetene rundt dokumentets opprettelse. For digitale systemer inkluderer dette det teknologiske miljøet dokumentet ble opprettet i. Autentisiteten til dokumentet er knyttet til hvordan dokumentet ble

forvaltet mens det ble brukt av skaperen og til bevaringsmetodene som ble anvendt etter det gikk ut av skaperens eierskap. (Dingwall, 2017, s. 153).

En svært relevant problemstilling for arkivarer når det gjelder bevaring av arkiv er at for at et dokument skal være meningsfylt, så må informasjonen om kontekst knyttet til opprettelsen og dens forhold til andre dokumenter beholdes. Ofte vil den kontekstuelle informasjonen eksistere utenfor dokumentet i form av metadata om dokumentet og om systemene som det ble skapt og oppbevart i. Denne kontekstuelle metadataen gir ikke teknisk informasjon om dokumentet, men heller kontekstuelle forbindelser til andre dokumenter, noe som gjør dokumentet forståelig innenfor konteksten av helheten og fører til etableringen av autentisiteten til dokumentet.

Bevaring av digital informasjon involverer ikke bare bevaring av informasjonen i seg selv, men også muligheten for å gjengi informasjonen på en meningsfull måte. Digitale objekter er ofte dynamiske, noe som vil si at det skjer endringer knyttet til dets innhold og struktur over tid. De kan også være interaktive, noe som vil si at de har visse atferder som er avhengig av brukerinnspill. Brukernes opplevelse ved å samhandle med et digitalt objekt er med på å påvirke deres oppfatning og tolkning av det. Bevaring av digitale dokumenter betyr ikke bare å sørge for meningsfylt tilgjengelighet til dokumentet, men også å sørge for at dokumenter er i stand til å kommunisere informasjonen som skaperen av dokumentet hadde som intensjon å formidle. Metadata som etablerer autentisitet og proveniens, og kontekstuelle forhold med andre dokumenter, aktører og aktiviteter må samles inn, vedlikeholdes og bevares sammen med dokumentene (Dingwall, 2017, s. 156).

Digital bevaring krever stor digital lagringskapasitet, maskinvare og programvare for å behandle dokumenter, og servere og nettverk for å gi tilgang til det bevarte digitale materialet. For å forplikte seg til et digitalt bevaringsprogram, må arkiver tilegne seg både de nødvendige teknologiske infrastrukturene og ansatte med relevant kunnskap for å jobbe med digital bevaring, og for å administrere et digitalt bevaringsprogram (Dingwall, 2017, s. 157).

### 2.2.5 Stillhet i arkivene

Stillhet i arkivene refererer til det som mangler, enten fullstendig, eller som man finner lite av i arkivene. Ofte er man ikke klar over at disse stillhetene eksisterer før man er i en situasjon hvor



man leter i arkivene etter spesifikk informasjon og oppdager at dette ikke er å finne (Moss & Thomas, 2021, s. 11). At informasjon har blitt utelatt har ikke nødvendigvis vært et bevisst valg. Det kan for eksempel være at informasjonen ikke ble sett på som viktig for perioden arkivet eller dokumentet ble skapt (Moss & Thomas, 2021, s. 2).

Det er ofte marginaliserte grupper som er offer for stillheten i arkivene (Moss & Thomas, 2021, s. 10). Det er blant annet lite informasjon å finne om romanifolk og andre nomadegrupper. Et annet eksempel er at det er lite eller ingen informasjon å finne om de individuelle slavene som ble sendt fra Afrika til Amerika eller Karibia i tilknytning til den transatlantiske slavehandelen. Men det finnes også eksempler på stillhet i arkivene som ikke omhandler marginaliserte grupper. I England ble svært få mennesker omtalt i arkivene før 1900-tallet. Dette var fordi man i den vestlige verden fram til første verdenskrig som oftest omtalte enten de veldig rike eller de veldig fattige. De rike dukket opp i arkivene fordi de betalte skatt, og kjøpte og solgte eiendommer, noe som det ofte er dokumentasjon knyttet til. De fattigste er mye omtalt i dokumenter knyttet til veldedighet og annet arbeid staten gjorde for å få ned fattigdommen i samfunnet (Moss & Thomas, 2021, s. 14-15).

Stillhetene i arkivene kan også sees i sammenheng med at myndigheter i årtusener har fått folk til å tie, blant annet gjennom landsforvisning eller forskjellige former for annullering. På denne måten er det som om menneskene som har fått denne straffen aldri har eksistert. Et tidlig eksempel på dette var fra Romerriket, hvor keisere som hadde brakt skam over staten, eller innbyggere som hadde begått forræderi, kunne bli straffet ved at alle spor av deres eksistens ble fjernet. Det finnes også eksempler på dette i nyere tid. Etter at den britiske tv- og radio personlighet Jimmy Saville ble beskyldt for seksuelt misbruk av barn ble alle spor etter han fjernet. Dette inkluderte blant annet fjerning av gravsteinen hans og en statue av han (Moss & Thomas, 2021, s. 16).

En gruppe som i stor grad har blitt utsatt for stillhet i arkivene er skeive. Det vi si de som identifiserer seg innenfor samlebetegnelsen LGBTQ+. Jeg nevnte tidligere i kapittelet deltakende arkiv. Jeg skal nå gå nærmere inn på hvilken betydning dette har for marginaliserte grupper, med spesielt fokus på skeive. Fellesskapsarkiver har potensiale til å rette opp i stillheten i arkivene ved å gi marginaliserte grupper muligheten til å representere seg selv. (Caswell et al, 2016, s. 1). Caswell et al (2016) tar for seg forskningsspørsmålet «hvordan oppfatter grunnleggere, frivillige

og ansatte i disse deltakende arkivene virkningen av arbeidet på deres egne liv og livene til medlemmene av fellesskapene de dokumenterer?» (s. 1) Forskningen er basert på kvalitative semistrukturerte intervju med 17 grunnleggere, frivillige og ansatte knyttet til 12 forskjellige arkiver i Sør-California (s. 6).

De fleste av respondentene trakk frem hvordan media ekskluderer og gir feilaktige fremstillinger av menneskene i deres fellesskap. Mange nevnte også at de aldri hadde sett noen fra deres fellesskap i nyhetsbildet eller i film og tv (s. 8-9). Denne ekskluderingen er ikke begrenset til media. Flere trakk frem hvordan kulturinstitusjoner, blant annet arkiver, bidrar til stillhetene eller til å gi en feilaktig fremstilling av deres fellesskap. Dette gjør at de har et sinne mot og en lav interesse for disse institusjonene (s. 10). Funnene viste at opplevelsen av å bli ekskludert eller feilaktig fremstilt har alvorlige og negative konsekvenser for ens følelse av tilhørighet i samfunnet. Muligheten for selvrepresentasjon som fellesskapsarkiver gir til marginaliserte grupper, kan skape en endring fra følelse av ensomhet og fortvilelse, til en opplevelse av solidaritet og håp (s. 13).

## 3 utfordringer og muligheter

Jeg har i denne delen av oppgaven kategorisert utfordringene og mulighetene jeg har identifisert i litteraturen. Utfordringene er sortert innenfor kategoriene teknologiske utfordringer, etiske utfordringer og økonomiske utfordringer. Mulighetene er sortert innenfor kategoriene samfunnsgevinst, kulturgevinst og økonomisk gevinst. Jeg har også i noen tilfeller gitt eksempler for å tydeliggjøre utfordringen eller muligheten jeg har identifisert.

### 3.1 Teknologiske utfordringer

#### 3.1.1 Teknologi i konstant endring

Den kanskje mest åpenbare teknologiske utfordringen vi har knyttet til digitalisering i dag er at teknologien er i konstant endring. Dette kan gjøre det utfordrende å gjøre fremskritt med digitaliseringsarbeidet (Clough, 2013, s. 6). I utredningen *Fra kalveskinn til datasjø - Ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver* blir det lagt vekt på at arkivsektoren og forvaltningen må gjøre seg klar til å «håndtere hyppige teknologiskifter framover». De legger også vekt på at dersom man ikke er klar for disse skiftene kan man i verste fall kunne ende opp med arkivtap (NOU 2019: 9, s. 32). Dette vil da naturligvis også kunne ramme dokumentarven. De hyppige teknologiske endringene fører med seg en rekke utfordringer og jeg vil ta for meg disse videre i denne delen av kapitlet.

#### 3.1.2 Teknologisk foreldelse og forfall

De teknologiske endringene inkluderer blant annet stadig skiftende programvare og maskinvare. Dette fører til noe som kalles «teknologisk foreldelse», hvor programvare og andre teknologier erstattes av nye, og de gamle ikke lenger blir brukt. Når disse nye programvarene og teknologiene blir den nye normen gjør dette det vanskeligere å bruke digitale objekter i eldre format og man risikerer tap av informasjon (Asogwa, 2011, s. 10). Ifølge Dingwall (2017) er alle formater i varierende grad i fare for foreldelse, men innenfor ulike tidsrammer (s. 154). Siden endringene skjer så raskt kan viktig dokumentarv bli utilgjengelig eller gå tapt før institusjonene har hatt mulighet til å fullføre bevaringsvurdering og bevaring (Banda, 2021, s. 3).

Et eksempel på teknologisk foreldelse er knyttet til opptak på magnetbånd og reproduksjonsutstyr. Dette er utstyr som er foreldet og som ikke lenger produseres. Det vil si at i framtiden vil slikt utstyr i svært liten grad være tilgjengelig. Det er derfor svært viktig at video og lyd som oppbevares på disse digitaliseres. Det er spesielt dokumenter knyttet til språklig og kulturelt mangfold som er truet. Disse representerer musikk, dans, språk, ritualer og andre kulturelle uttrykksformer som blir beskrevet som unike og uerstattelige. Det trekkes frem at bare en liten andel av disse er ivaretatt på verdensbasis (Schüller, 2021, s. 54).

Medier forfaller eller forverres ofte få år etter digitalisering. Konsekvenser av dette er at digital informasjon forsvinner eller blir utilgjengelig over tid. Digitale medier kan også gå tapt under katastrofer og er sårbare for virusangrep (Asogwa, 2011, s. 11). I tillegg kan koding som brukes for å fastslå at et dokument eller samling ikke har blitt utsatt for manipulasjon og som for tiden anses som uknuselig, etter hvert knuses på grunn av stadig kraftigere prosessorer eller avanserte virusangrep (Giaretta, 2011, s. 42).

### 3.1.3 Migrering og tap av informasjon

Migrering er en vanlig metode for å håndtere teknologisk foreldelse og forfall. Migrering handler om å flytte filer fra deres nåværende format til nye formater og oppdatere dens informasjon slik at den er tilpasset det nyere datamiljøet (Asogwa, 2011, s. 10). Utfordringen her er at det er en risiko for at informasjon kan gå tapt. Hvis migreringen kan reverseres så kan man være sikker på at ingen informasjon har gått tapt, men hvis ikke må man sikre at den «viktige» informasjonen er opprettholdt (Giaretta, 2011, s. 171). Det finnes flere forskjellige måter å migrere på. De mest risikofylte er ompakking og transformasjon fordi de innebærer å endre såkalte bitsekvenser. (Giaretta, 2011, s. 200-201) Med andre ord vil de si at man gjør endringer på filen i tillegg til å flytte den. Dette gjør risikoen for tap av informasjon større.

### 3.1.4 Mangel på teknisk kompetanse

I den digitale tiden vi er inne i nå er man avhengig av god teknisk kompetanse for å få digitalisert dokumentarven. I en tid hvor teknologien utvikler og endrer seg i raskt tempo er dette en utfordring. I tillegg til god teknisk kompetanse er man også avhengig av at ansatte også har

tilstrekkelig kunnskap om arkiv. De la Porte & Higgs (2019) identifiserer utviklingen og vedlikeholdet av kunnskap og ferdigheter knyttet til digitalisering, og opplæring og det å klare å holde på dyktige ansatte som en utfordring (s. 3). Tureby & Wagrell (2020) identifiserer mangel på ferdigheter når det kommer til digitalisering og håndtering av digitalt materiale som en utfordring (s. 89). Riksrevisjonen (2016) legger vekt på at digital langtidsbevaring er svært kompetanse- og ressurskrevende (s. 11), og at arbeidet med digitale arkiv krever høy arkivfaglig kompetanse (s. 54).

### 3.1.5 Teknologiske utfordringer knyttet til tilgang og tilgjengeliggjøring

Tilgjengeliggjøring av dokumenter er en av de klareste mulighetene digitaliseringen gir oss. Det finnes likevel noen teknologiske barrierer. Jaillant et al (2022) trekker frem at arkiver i digital form kan være vanskelig å få tilgang til av en rekke grunner, blant annet på grunn av tekniske utfordringer (s. 286). Et viktig poeng med tilgjengeliggjøring er at man skal kunne finne frem til det man ser etter og at man skal kunne bruke det, lære av det, underholdes av det og lignende. Med andre ord, tilgjengeliggjøringen skal ha en funksjon. Dokumentene må bevares med nok kontekstuell informasjon til at de kan hentes, forstås og brukes på lang sikt (Gómez, 2021, s. 93).

Ifølge arkivverket er den største utfordringen med å tilgjengeliggjøre digitaliserte dokumenter at programvare for publisering er foreldet. Det fører til at det for eksempel kan være utfordrende å oppgradere metadata og gjøre korrigeringer fordi noen av løsningene som ble valgt tidlig i digitaliseringsarbeidet ikke er fleksible nok. Dette har som konsekvens at man må gjøre mye manuelt arbeid. (Riksrevisjonen, 2016, s. 79)

Giaretta (2011) viser til hvordan begrensninger knyttet til bruk og tilgang kan gjøre det vanskelig å gjenbruke data. Han legger frem et eksempel hvor en programvare slutter å fungere etter en viss tid grunnet en tidsbegrensning på lisensen. Han poengter også at det i tillegg kanskje ikke vil være mulig å sikkerhetskopiere fordi det vil være ulovlig (s. 45).

Der er altså utfordringer knyttet til å gjøre materialet tilgjengelig, men det kan også være teknologiske barrierer knyttet til allerede tilgjengeliggjort materiale. Et eksempel på dette er nøkkelordsøking, som er en vanlig metode for å finne fram til spesifikk informasjon. Bingham (2010) påpeker at mangelen på et spesifikt ord ikke nødvendigvis betyr at et tema ikke har blitt

diskutert, men kan tyde på at annen terminologi har blitt brukt. En annen utfordring med nøkkelordsøking er knyttet til visuelt materiale. Ofte vil ikke for eksempel fotografier eller skisser dukke opp ved hjelp av nøkkelordsøking (s. 229-230).

### 3.1.6 Uhell, menneskelige feil og sviktende teknologi

Digitaliseringsprosessen er ikke alltid rett frem. Det kan skje mange uhell og menneskelige feil, men også teknologien kan svikte. Eksempler på sviktende teknologi kan være at servere krasjer, at filer blir ødelagt og som tidligere nevnt, formater blir raskt foreldet. (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1106) Menneskelige feil og svikt kan for eksempel være at man ikke vedlikeholder viktig maskinvare eller programvare, og at man ikke følger metoden man har etablert for bevaring. Konsekvenser av dette kan være arkivtap, tap av informasjon og tap av evne til å identifisere plasseringen av data. Dette vil da gjøre at brukere blir ut av stand til å forstå eller bruke dataene i fremtiden (Giaretta, 2011, s. 42).

## 3.2 Etiske utfordringer

### 3.2.1 Digitalisering – ikke en nøytral prosess

Med fremveksten av nye teknologier, digitaliseringen og med den enorme mengden dokumenter i omløp må man gjøre en utvelgning av hva man skal ta vare og hva som skal kasseres. Jarlbrink & Snickars (2017) argumenter for at digitalisering ikke er en nøytral prosess, og at ved å digitalisere vil et dokument forvandles til noe nytt (s. 1229). Nakano (2018) trekker fram hvor vanskelig det er, selv for eksperter, å holde seg nøytral og objektiv under bevaringsvurdering (s. 490-491). Lor & Britz (2012) trekker frem utfordringer ved at man kan ende opp med så kalt «kirsebærplukking» av materiale som er relevant for egne samlinger når man digitaliserer (s. 2160). Hamer (2018) poengterer at digitalisering gjør at arkivarer i større grad kan påvirke skapelsen av arkiver, noe som undergraver de tradisjonelle tankene rundt arkivbeskrivelse og arkivarens rolle (s. 166).

Hamer (2018) påpeker også hvordan formattype kan påvirke sannsynligheten for at materialet blir valgt for digital langtidsbevaring. Dette er fordi uvanlige formater ofte vil kreve

mer arbeid og ressurser for å kunne bevares. Slike vanskelige valg knyttet til utvelgelse blir gjort oftere nå enn tidligere. Dette er på grunn av det enorme antallet dokumenter og de store kostnadene knyttet digital bevaring (s. 167).

Prescott & Hughes (2018) trekker frem hvordan et fokus på digitalisering av kulturskatter kan være problematisk. De mener at dette kan være med på å forsterke eksisterende kulturelle stereotyper og at det heller burde være et fokus på å muliggjøre utforskning av glemte og forsømte samlinger (s. 5).

Manžuch (2017) identifiserer en rekke bias i digitaliseringsprosessen. Disse er blant annet knyttet til utvelgelse og tolkning av kulturarv som skal digitaliseres. Dette har vært spesielt tydelig når afrikanske samlinger som tilhører kulturarvsinstitusjoner utenfor Afrika digitaliseres. Man har sett at det har blitt brukt en såkalt «vestlig tilnærming». I tillegg har notater som viser varierende og bestridende synspunkter ikke blitt tilgjengeliggjort. Det legges vekt på at dette også er relevant for arven til andre grupper som for eksempel homofile, transepersoner, innvandrere, og personer som har opplevd krig og andre traumatiske hendelser (s. 4).

Manžuch (2017) trekker også frem metadata som den vestlige verden bruker for å beskrive og ordne urfolks arv som problematisk. Utfordringen med dette er at kulturarvsinstitusjoner prøver å tilpasse urfolks kunnskap og spiritualitet til den vestlige verdens verdensbilde. Det legges igjen vekt på at dette også er relevant for andre gruppers arv (s. 5). Lor & Britz (2012) har indentifisert en lignende utfordring. De legger vekt på at når man tillegger såkalt beskrivende metadata til et dokument eller samling må man være bevisst på muligheten for ubevisst kulturelt bias. De legger vekt på at målgruppen må identifiseres og tas i betraktning, og at de beskrivende metadataene skal reflektere målgruppens behov (s. 2159).

### 3.2.2 Ethiske utfordringer knyttet til tilgang og tilgjengeliggjøring

Manžuch (2017) viser til utfordringen med at givere av materialer til kulturarvsinstitusjoner ikke nødvendigvis har gitt samtykke til tilgjengeliggjøring på nett selv om de har gitt samtykke til tilgjengeliggjøring på andre måter. Tidligere givere har ikke kunnet visst at man en gang ville få enorm tilgang til kulturarv ved hjelp av internett. Utfordringen her er hvordan man skal forholde seg til dette (s. 7).

Jeg skal senere i oppgaven gå nærmere inn på muligheten digitalisering har gitt oss til å «returnere» kulturarv som har forsvunnet fra fellesskapene som skapte arven på grunn av naturkatastrofer, kolonisering og konflikter med mer. Men denne muligheten har også brakt en ny utfordring fram i lyset. Man har sett at disse fellesskapene ofte ikke har hatt mulighet for å få tilgang til disse arkivene. Dette er blant annet på grunn av mangel på teknologisk infrastruktur. I tillegg blir ikke nivået på forståelsen av informasjons- og kommunikasjonsteknologier og vanene med å bruke digitale verktøy tatt i betraktning av kulturinstitusjoner (Manžuch, 2017, s. 11).

Zaagsma (2022) påpeker at urettferdigheter når det kommer til tilgang er spesielt tydelige når disse fellesskapene ikke har tilgang til deres egen digitaliserte arv (s. 5). Brink et al (2016) mener tilgjengeliggjøring av urfolks arv potensielt kan bli den nyeste koloniseringshandlingen (s. 20). Carbajal & Caswell (2021) gjør oppmerksom på at man har sett en lang historie av dårlige og skadelige beskrivelser av urfolk og deres materialer gjennom metadata (s. 1109). For noen urfolksgrupper vil tilgang til digitale arkiver fra hovedsakelig hvite institusjoner bli sett på som kulturell appropriasjon og tyveri. For noen vil «returnering» av kulturarv oppleves som positivt, mens for andre vil dette representere en tankegang om at urbefolkningsgrupper ikke er i stand til å forvalte sin egen kulturarv (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1112).

Bingham (2010) trekker frem hvordan tilgjengeligheten av visse dokumenter og fraværet av andre kan forvrengte forskning. Han mener at mange vil bli tiltrukket av det de kan få tilgang til på nett selv om det ikke nødvendigvis er det mest hensiktsmessige dokumentet å bruke. Dette kan altså gi framstillinger i forskning som er uriktige (s. 229). Ogilvie (2016) poengterer at restriksjoner på tilgang i stor grad begrenser bruken av digitale arkiver i forskning (s. 81).

### 3.2.3 Digitalt innhold kan enkelt deles, manipuleres og misbrukes

I den digitale verden vi lever i nå kan man enkelt ta skjermbilder og redigere alt man finner tilgjengelig på internett. Den digitale utviklingen har gjort dette mye enklere på flere måter. Hovedsakelig handler dette om at teknologien er billigere enn tidligere og det kreves mindre forhåndskunnskaper (NOU, 2019, s. 54). Lor & Britz (2012) legger vekt på at digitalt innhold er svært mottakelig for manipulasjon og misbruk. Dette er fordi digitalt innhold er enkelt å både gjenskape og endre, ofte uten at noen merker det (s. 2158). Dette er en utfordring fordi det kan føre til spredning av feilinformasjon som kan ha både små og store konsekvenser. Manžuch



(2017) påpeker at dette kompliserer arbeidet med å beskytte personopplysninger i digitale dokumenter (s. 7). Carbajal & Caswell (2021) gjør oppmerksom på at digitaliserte dokumenter kan ende opp med å bli brukt og spredd rundt på en respektløs måte. (s. 1111).

### 3.2.4 Opphavsrett

Utfordringer knyttet til opphavsrett har en rekke konsekvenser for tilgjengeliggjøring av digitalisert materiale. En av disse konsekvensene er at det har oppstått et svart hull i digitalisert historie fra 1900-tallet og 2000-tallet (Terras, 2015, s. 747). Valtysson (2017) identifiserer opphavsrett som en kompleks og tidkrevende utfordring. Dette handler blant annet om at det ofte tar lang tid å finne ut hvem som faktisk eier rettighetene til et objekt eller dokument (s. 554-555). Siden digitalisering innebærer kopiering, vil opphavsrett ofte være en stor barriere for digitaliseringsprosjekter (Lor & Britz, 2012, s. 2160). Digitalisert materiale er derfor ofte ikke tilgjengeliggjort på grunn av utfordringer med opphavsrett (Jaillant et al, 2022, s. 286). Arkiver har typisk mange dokumenter og samlinger med ukjent status knyttet til opphavsrett. Det er også ofte vanskelig eller i noen tilfeller umulig å skaffe godkjenning for å digitalisere og tilgjengeliggjøre slike materialer på internett (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1113).

Utfordringer knyttet til opphavsrett kan man se tydelig når det kommer til filmsamlinger. Å få godkjenning til å digitalisere og tilgjengeliggjøre, eller å få rettighetene er ofte veldig tidkrevende. Dette er spesielt utfordrende når det kommer til eldre filmer fordi rettighetene kan ha vært i mange forskjellige hender over mange år og produksjonsselskap kan ha sluttet å eksistere (Wengström, 2013, s. 132).

### 3.2.5 Personvern

En svært relevant og aktuell problemstilling knyttet til digitalisering er hvordan man skal forholde seg til personvern når man digitaliserer og tilgjengeliggjør dokumentarv. Manžuch (2017) trekker frem hvordan personvern ofte kan kollidere med målet om å sørge for universell tilgang til arv på internett. Bakgrunnen for at dette er utfordrende er fordi det finnes en overflod av personlig informasjon i dokumentarv (s. 7).

Brink et al (2016) påpeker at personvern ikke bare handler om juridiske barrierer, men også om rent etiske hensyn. Hvis man for eksempel har gitt samtykke til å vises i et trykt magasin, så betyr ikke dette nødvendigvis at man har gitt samtykke til at bilder av deg skal deles på internett (s. 19).

Et annet aspekt som Hamer (2018) gjør oppmerksom på, er at det er en risiko med digitale dokumenter for at det finnes personlig informasjon knyttet til disse som ikke er åpenbare med første øyekast. Dette kan være skjulte filer som ved hjelp av avansert teknologi kan hentes fram. Dette kan for eksempel være innloggingsinformasjon og/eller internettaktivitet som kan avsløre sensitiv informasjon (s. 168).

### 3.2.6 Ufrivillige skapere

Hamer (2018) poengterer at selv om folk flest er klar over at mye data om deres brukeraktivitet på internett samles inn, er de ikke nødvendigvis klar over at denne informasjonen vil bli bevart og studert i fremtiden (s. 172). Man blir altså en slags tilfeldig og ufrivillig skaper av dokumentarv. Lor & Britz (2012) påpeker at mange spontant legger ut bilder og tekster, og kommenterer på andres innlegg uten å tenke over at dette kan bli bevart i kanskje uendelig tid og tilgjengeliggjort for brukere over hele verden. Dette materialet kan senere føre til sjenanse for dem eller andre mennesker de for eksempel har nevnt eller lagt ut bilder av (s. 2158).

### 3.2.7 Problematisk innhold

Dokumenter kommer i alle mulige former og med varierende innhold. Noen av disse dokumentene vil naturligvis inneholde negative og destruktive beskrivelser, og annet innhold som generelt blir sett på som problematisk. Utfordringen her er hvordan man skal forholde seg til dette når man digitaliserer og tilgjengeliggjør slikt materiale. En risiko er at innholdet blir spredt rundt bredt på internett uten kontekst eller uten viktige historiske perspektiver for å kunne forstå innholdet (Brink et al, 2016, s. 18).

En annen utfordring knyttet til slike dokumenter handler om balansegangen mellom sensur og krenkelse. Carbajal & Caswell (2021) stiller spørsmål rundt hvordan man skal fremstille problematisk historie og språket som brukes i disse dokumentene uten å skjule eller

sensurere språket, og uten å krenke eller traumatisere brukerne av dokumentene (s. 1109). Å digitalisere og tilgjengeliggjøre slike dokumenter vil kunne spille en viktig rolle i å forstå kulturelle fenomener. Problematisk dokumenter har altså en verdi for forskning, men man bør likevel gå sensitivt fram (Brink et al, 2016, s. 14).

En lignende utfordring handler om feilinformasjon. Lor & Britz (2012) påpeker at man finner enorme mengder med feilinformasjon eller misvisende informasjon på internett. Det legges vekt på at når man arkiverer informasjon fra internett så må også feilinformasjonen tas med hvis man skal kunne gi et nøyaktig bilde av samfunnet som skaper informasjonen. Utfordringen her er hvorvidt såkalte «naive» brukere skal beskyttes mot denne type informasjon og hvordan dette passer inn i idealet om at kulturarv skal være bredt tilgjengelig på internett (s. 2162).

### 3.2.8 Underrepresenterte grupper og skjevheter i arkivene

Det er ingen hemmelighet at minoriteter knyttet til religion, rase og seksualitet, og folkegrupper som har vært tidligere kolonisert har blitt fremstilt i arkivene fra ståstedet til sosiale grupper eller samfunn med mer makt (Manžuch, 2017, s. 3). Selv om det har vært mer fokus på dette de senere årene er dette fortsatt en realitet. Carbajal & Caswell (2021) trekker frem hvordan digitale arkiver ofte gjenspeiler perspektivene til de rikeste i samfunnet og at det ofte er denne gruppens behov som blir møtt. Dette henger blant annet sammen med at ressursene som kreves for å digitalisere arkiv ikke nødvendigvis er likt fordelt mellom forskjellige arkivinstitusjoner. Hvordan ressurser er fordelt avgjør hva som blir digitalisert, bevart og gjort tilgjengelig. (s. 1106).

Hamer (2018) trekker for eksempel frem hvordan kun godt finansierte institusjoner har mulighet til å ta vare på «antikk» eller eldre programvare som gjør at man kan etterligne det opprinnelige datamiljøet til et dokument. Dette er fordi det er en ressurskrevende prosess som krever langsiktig arbeid og vedlikehold (s. 168).

### 3.2.9 Autentisitet og tap av materialitet

Digitalisering skaper utfordringer knyttet til hvordan man skal opprettholde autentisiteten til et dokument slik man tradisjonelt har gjort. Digitalisering innebærer en rekke inngrep, og retningslinjer knyttet til digitalisering anbefaler derfor ofte å opprette en fil uten slike inngrep. Problemet med dette er at brukere sjelden får tilgang til slike filer. En annen utfordring knyttet til autentisitet er at digitaliserte dokumenter ikke vil kunne gjenspeile alle egenskapene til det opprinnelige materialet. Som tidligere nevnt er migrering en vanlig metode for å sikre dokumenter mot teknologisk foreldelse. Dette innebærer som sagt visse endringer på dokumentet. Dette utfordrer tradisjonelle tankeganger rundt autentisitet (Manžuch, 2017, s. 9).

Ogilvie (2016) viser til hvordan digitalisering gjør at vi mister materialiteten knyttet til dokumentene. Dette kan for eksempel være ting som følelsen av papir, lukten av gamle bøker eller lyden av lær. Dette kan være ting som er av interesse for blant annet historieforskere fordi det kan fortelle oss noe om kvaliteten på papirene, hvordan papirene har vært brettet og andre ting som man ikke vil kunne observere klart gjennom digitaliserte dokumenter (s. 81-82).

## 3.3 Økonomiske utfordringer

### 3.3.1 Høye kostnader og tidkrevende arbeid

Det er ingen tvil om at digitalisering koster både rent økonomisk, men også i nødvendig arbeidskraft (Clough, 2013, s. 6). Digitaliseringsprosjekter er kostbare både å påta seg og opprettholde over tid. Digitalisering er ofte tidkrevende noe som er med på å øke kostnadene (Terras, 2015, s. 736-737; Ogilvie, 2016, s. 79). Man ser også at mengden dokumenter øker samtidig som teknologien blir mer kompleks (NOU, 2019, s. 262). Dette er også med på å øke kostnadene.

Wengström (2013) trekker frem en rekke mulige utgiftsposter knyttet til digitalisering: skanning, maskin- og programvare, ansatte og langtidslagring med mer (s. 129). Det trekkes også frem at klarering av rettigheter knyttet til dokumentene kan være tidkrevende og i noen tilfeller kostbart (s. 132). Pavlova (2020) påpeker at digitalisering ofte krever spesialisert utstyr, mye

innsats og ekspertise (s. 1). Ogilvie (2016) poengterer at de høye kostnadene og den tidkrevende digitaliseringsprosessen gjør at de fleste digitaliseringsprosjekter blir selektive i omfang (s. 79)

### 3.3.2 Langtidsbevaring og økonomiske ressurser

Det er altså ikke bare digitaliseringen i seg selv som er kostbar, men også den digitale langtidsbevaringen. Dette er svært relevant for Norges dokumentarv som består av dokumenter som blir beskrevet som uerstattelige. Det er på bakgrunn av denne unikheten og uerstatteligheten at disse må langtidsbevares. Når det kommer til langtidslagring er det ikke bare lagringskostnadene som gjør det kostbart, men også dagens metode for uttrekk, testing og konvertering innebærer høye kostnader (NOU, 2019, s. 220).

For å kunne digitalisere og langtidsbevare dokumentarven er man altså avhengig av nok økonomiske ressurser. Carbajal & Caswell (2021) trekker, som tidligere nevnt, frem at ressurser ikke er likt fordelt mellom arkivene. Har man uendelige ressurser kan man nesten digitalisere i det uendelige, mens ved få ressurser vil digitaliseringen være svært begrenset (s. 1106). Det legges vekt på at uten nok økonomiske ressurser vil ikke arkivsamlinger vare, uansett type, men at dette er spesielt kritisk for digitale samlinger (s. 1118).

### 3.3.3 Teknisk gjeld

Carbajal & Caswell (2021) poengter at selv om det er høye kostnader knyttet til digitalisering betyr ikke dette nødvendigvis at man burde velge de billigste løsningene. Problemet med billige løsninger er at man kan ende opp med såkalt teknisk gjeld, noe som betyr at man må bruke mye penger på å gjøre om eller ugyldiggjøre digitaliseringsarbeidet som tidligere har blitt gjort (s. 1110). Et eksempel på teknisk gjeld i norsk sammenheng er at man i 2019, både i statlig og kommunal sektor, så at det var store mengder digitale dokumenter som det ikke var gjort uttrekk fra, i tillegg til uløste teknologiske utfordringer (NOU, 2019, s. 263). Carbajal & Caswell (2021) gjør oppmerksom på at det er høye kostnader både ved passivitet, altså det å ikke digitalisere, og ved digital langtidsbevaring (s. 1117).

## 3.4 Samfunnsgevinst

### 3.4.1 Nye muligheter for forskning, utdanning og læring

Digitaliseringen gir brukere mye større mulighet til å undersøke og samhandle med kulturarv, og digital tilgjengeliggjøring kan gi ubegrensede muligheter for engasjement og læring (Clough, 2013, s. 4). Digitalisering og tilgjengeliggjøring av arkiver kan både være med på å generere ny kunnskap, men det kan også være med på å konfrontere vår mangel på kunnskap, for eksempel gjennom tilgjengeliggjøring av koloniarkiver (Agostinho, 2019, s. 145). Terras (2015) viser til hvordan publisering og tilgjengeliggjøring av dokumenter, fotografier og kart kan føre til at de i større grad blir brukt i forskning (s. 737). Den teknologiske utviklingen har altså endret måten forskere kan utforske arkivsamlinger på (Jaillant et al, 2022, s. 285). Jeg har i de neste avsnittene gått nærmere inn på disse mulighetene.

Bingham (2010) trekker frem hvordan digitalisering legger til rette for å analysere materialet på nye måter. Det legges spesielt vekt på nyttiligheten av digitale søk (s. 228). Man trenger ikke lenger å bla gjennom bilder og dokumenter i fysisk form, eller lete gjennom kataloger for å finne frem til informasjonen man trenger. Dette gjør det enklere å for eksempel avgrense søk. Det legges vekt på at dette vil føre til at man bruker mindre tid på søk og dermed får mer tid til å tolke og analysere innholdet. Flere fordeler med slik type søk er at det er enklere å plassere innholdet i en kontekst, enklere å gjøre sammenligninger over tid og identifisere likheter, muligheter for mer ambisiøse forskningsspørsmål og enklere å variere mellom perioder og på tvers av landegrenser (s. 229).

NOU (2019) påpeker at digitalisering gir nye muligheter for forskere til å utføre kvantitativ forskning med utgangspunkt i arkivene (s. 227). Asogwa (2011) gjør oppmerksom på at digitalisering kan øke den vitenskapelige verdien av materialet. Dette kan gjøres ved å for eksempel koble sammen samlinger fra ulike institusjoner elektronisk, noe som gjør at ulike dokumenter kan bli mer nyttig for forskere. (s. 6) Digitalisering gir oss også muligheter til å lage virtuelle arkiver knyttet til forskningsprosjekter, hvor man kan bruke hyperlenker som leder leserne direkte til bevisene for påstandene som legges frem (Ogilvie, 2016, s. 84).

### 3.4.2 Kunstig intelligens og andre teknologiske muligheter

Et svært aktuelt tema i 2023, med framveksten av blant annet ChatGPT, er kunstig intelligens. I arkivfaglig sammenheng vil dette kunne være svært nyttig i tilknytning til søketeknologi. Ifølge NOU (2019) vil slik teknologi kunne gjøre mange av prosessene i arkivfunksjonen i arkivinstitusjonene mer effektive (s. 68). Zaagsma (2022) trekker frem hvordan kunstig intelligens potensielt kan brukes til å unngå noen av de menneskelige bias som jeg nevnte tidligere, og som ofte oppstår under digitaliseringsprosessen (s. 13).

Det foregår også en rask utvikling når det kommer til tekstgjenkjenningsteknologier. I mange håndskrevne dokumenter er det svært vanskelig å finne fram til det man ser etter og ofte kan det være vanskelig å tyde håndskriften. Med bedre teknologi for tekstgjenkjenning vil man ha større mulighet til å hente ut informasjon fra håndskrevne dokumenter. De foregår også utviklinger knyttet til teknologi som gjør bilder og tegninger mer tilgjengelige for søk og analyse (Zaagsma, 2022, s. 13). Ogilvie (2016) påpeker at digitalisering kan gjøre dokumenter mer lesbare. Dette gjelder spesielt dokumenter som har blitt skadet eller har blekk som har bleknet (s. 82).

### 3.4.3 Samfunnsgevinster knyttet til tilgang og tilgjengeliggjøring

Digitalisering og digital tilgang gjør at det ikke lenger er behov for å fysisk oppsøke arkiver (Ogilvie, 2016, s. 78). Når digitaliserte arkiver har åpen tilgang blir det digitaliserte materiale tilgjengelig for alle så lenge man har tilgang til en datamaskin og har internettilforbindelse (Ogilvie, 2016, s. 84). Prescott & Hughes (2018) trekker frem dette som hovedfordelen med digitalisering (s. 3). Det kan være flere grunner til at folk ikke fysisk oppsøker arkiver. Digitalisering er til stor fordel for personer som kanskje mangler tid eller ressurser til å reise til arkivene (Ogilvie, 2016, s. 78).

I *Riksrevisjonens undersøkning av digitalisering av kulturarven* (2016) kommer det fram at materialene som har blitt tilgjengeliggjort i økende grad oppsøkes og brukes av publikum. Dette gjelder spesielt for biblioteksektoren og museumssektoren, men det vises til at dette også er en mulighet for arkivsektoren (s.9). Man kan si digitalisering gir et løfte om uhindret tilgang fra hvor som helst i verden til unikt arkivmateriale. Dette løftet har overraskende nok i stor grad blitt oppfylt i praksis (Ogilvie, 2016, s. 80).

Digitalisering har gitt oss tilgang til skatter i arkivene på en skala vi ikke har vært i nærheten av tidligere (Wengström, 2013, s. 127). Når det kommer til hva dette vil ha å si for Norges og verdens dokumentarv, trekker Komorowski (2021) frem muligheten og potensialet for at alle registrene kan bli kjent på verdensomspennende nivå (s. 103). Borowiecki & Navarrete (2017) trekker også frem muligheten for tilgang på innhold på tvers av hele kloden og legger til at dette er et «utnyttet kunnskapspotensial» (s. 227).

#### 3.4.4 Samarbeid

Wittenberg et al (2018) trekker frem samarbeid knyttet til digitaliseringsprosjekter på forskjellige nivåer, og på tvers av forskjellige disipliner og nasjonale grenser som en mulighet digitaliseringen bringer med seg (s. 5). Asogwa (2011) legger vekt på at slike samarbeid kan brukes til å for eksempel gjenforene ulike samlinger som egentlig hører sammen, men som har blitt spredt rundt i mange arkivinstitusjoner, både nasjonalt og internasjonalt (s. 6). Jaillant et al (2022) påpeker at utfordringer, for eksempel knyttet til utilgjengelige arkiver ikke kan løses av arkivarer alene, men at det bør etableres samarbeid på tvers av disipliner som sjelden har noe med hverandre å gjøre (s. 286). Clough (2013) mener arkiver, museer og biblioteker i større grad burde samarbeide fordi det gir mulighet til å nå ut til et bredest mulig publikum (s. 6).

#### 3.4.5 Forhindre tap, skade og tyveri

Digitale arkiver gjør at man i mindre grad håndterer originaldokumenter, som ofte er laget av gamle eller skjøre materialer, noe som gjør at man reduserer slitasje. Dette vil da kunne forlenge levetiden til det fysiske dokumentet (Asogwa, 2011, s. 6). Wengström (2013) påpeker at det i prinsippet er mulig å lage digitale kopier uten å ødelegge eller gjøre skade på originalen (s. 127). I tillegg til å forhindre skade trekker De la Porte & Higgs (2019) også frem hvordan digitalisering kan bidra til å forhindre tap og tyveri av kulturarv. Edmondson et al (2020) gjør oppmerksom på potensialet for et register for tapt og forsvunnet/savnet arv som en del av UNESCOs Memory of the World-program (s. 6). Et slikt register kan potensielt føre til at man gjenfinner arv som man har antatt har gått tapt (s. 28).



## 3.5 Kulturgevinst

### 3.5.1 Teknologiske muligheter for kultur

Det finnes en rekke teknologiske muligheter som digitaliseringen gir oss. Engels (2010) trekker frem hvordan digitale representasjoner av kulturarv vil skape «uante muligheter» (s. 10). Jeg nevnte tidligere utfordringen med at man mister materialiteten og det tredimensjonale aspektet når man digitaliserer. Noe som til en viss grad kan kompensere for dette er å lage tredimensjonale representasjoner hvor man bruker en rekke digitale bilder for å rekonstruere for eksempel et brev (Ogilve, 2016, s. 82). Dette gjør at man kan få en forståelse for tilstanden til brevet, hvordan brevet har vært brettet og mye mer enn man hadde fått om brevet bare var skannet.

Som jeg nevnte tidligere, er hyppige teknologiskifter og teknologisk foreldelse aktuelle utfordringer knyttet til digitalisering av dokumentarv. En mulighet man har her er å ta vare på og vedlikeholde såkalt «antikk programvare», slik at man kan beholde det originale digitale miljøet til et dokument. Dette vil naturligvis kreve mye ressurser, men er absolutt en mulighet for godt finansierte institusjoner (Hamer, 2018, s. 168).

### 3.5.2 Kulturell forståelse

Tilgang til digitalisert dokumentarv gir oss muligheten til å verdsette kulturelt mangfold gjennom å lære om historien og kulturen til en gruppe (Lor & Britz, 2012, s. 2158). Hamer (2018) viser til muligheten for at digitalt arvemateriale kan øke både kommunikasjon og den kulturelle forståelsen mellom grupper (s. 176). Memory of the world-programmet kan på mange måter bidra til denne økte kommunikasjonen og forståelsen gjennom å gjøre alle registrene tilgjengelig på verdensomspennende nivå. Clough (2013) legger vekt på at digitalisering og tilgjengeliggjøring av kulturarv kan hjelpe folk til å bedre forstå både sin egen og andres kultur (s. 6).

### 3.5.3 Nye og utilsiktede brukergrupper

Digitaliseringen gjør det mulig å nå nye og i noen tilfeller utilsiktede grupper. Disse kan gi mer oppmerksomhet og flere ressurser til arkivene (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1111). Clough (2013) trekker frem hvordan digitaliseringen gir mulighet for å nå de som ikke ellers ville besøkt og brukt arkiver (s. 6). Valtysson (2017) legger vekt på at det er en mulighet for at digitalisering og tilgjengeliggjøring tiltrekker folk som ikke tidligere har besøkt arkivene til å nå kanskje ønske å oppleve kultur i det «virkelige liv» og derfor også velger å fysisk besøke arkiver, biblioteker og museer (s. 553).

### 3.5.4 Flere stemmer kan bli hørt

Zaagsma (2022) gjør oppmerksom på at digitalisering kan føre til at flere stemmer kan bli hørt i arkivene (s. 5). Det legges også vekt på at digitalisering og tilgjengeliggjøring legger til rette for at vi får høre og fortelle tidligere ufortalte og ignorerte historier. Digitalisering gir oss altså flere muligheter for rette opp i stillhetene i arkivene (s. 15). Agostinho (2019) trekker frem koloniarkiver som et eksempel på dette. Tilgjengeliggjøring av slike arkiver kan skape muligheter for å konfrontere innholdet, utfordre historien som har blitt fortalt, og få inn nye perspektiver og historier fra felleskapene som har blitt omtalt (s. 145). Dette vil også være overførbart til andre arkivsamlinger som omtaler tidligere undertrykte og marginaliserte grupper.

### 3.5.5 Kommunikasjon med brukere og muligheter for brukergenerert innhold

Digitalisering og digitale verktøy gir nye muligheter for å engasjere og kommunisere med brukere. Dette kan foregå for eksempel gjennom sosiale medier og gjennom crowdsourcing (Clough, 2013, s. 65). Terras (2015) trekker frem hvordan kommunikasjon gjennom sosiale medier kan føre til at flere besøker en institusjons nettside og dermed fører til at samlinger spres til et bredere publikum. Det trekkes også frem at man ved bruk av sosiale medier kan invitere brukere til å delta i forskjellige arbeidsoppgaver innenfor kulturarvssektoren gjennom crowdsourcing (s. 743). Valtysson (2015) trekker også frem potensialet for kommunikasjon på internett og ideen om at brukere også kan være medskaper i arkivene (s. 5).

### 3.5.6 Kommersielt bruk og muligheter for den kulturelle og kreative næringen

Valtysson (2015) gjør oppmerksom på hvordan tilgjengeliggjøring av kulturarv kan ha kommersielt potensial (s. 556). Det legges vekt på at sosiale medier i seg selv er kommersielle og at man gjennom disse kan nå ut til brukere på en enkel og lett tilgjengelig måte (s. 558). Terras (2015) påpeker at digitalisering og tilgang til dokumentarv også gir mange muligheter for den kulturelle og kreative næringen (s. 748). Et eksempel på dette er hvordan digitalisering og tilgjengeliggjøring av filmer som har forblitt usett og uhørt potensielt kan bli vidt kjent gjennom digitalisering (Wengström, 2013, s. 127). Dette kan gi oss gevinster både i form av kunnskap og underholdning.

### 3.5.7 Tilbakeføring og gjenvinning av kontroll over sin egen arv

Digitalisering gir mulighet til å «tilnærmet tilbakeføre» kulturarv som har blitt tatt fra en rekke fellesskap gjennom kolonisering, naturkatastrofer og lignende (Manžuch, 2017, s. 11). Dette vil innebære at man tilgjengeliggjør dette materialet. For noen urbefolkningsgrupper eller andre marginaliserte grupper vil denne digitale tilbakeføringen gi viktig tilgang til kulturell informasjon som tidligere har vært undertrykt (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1112).

Marginaliserte grupper har med bakgrunn i digitaliseringen tatt i bruk digitale fellesskapsarkiver som en plattform for å gjøre sin stemme hørt og for å gjenvinne kontrollen over arven sin. Marginaliserte grupper har lenge blitt representert i arkiver og andre kulturarvsinstitusjoner gjennom verdenssynet til sosiale grupper og samfunn med større makt (Manžuch, 2017, s. 3).

## 3.6 Økonomisk gevinst

### 3.6.1 Lønnsomhet

Jeg nevnte tidligere at det er mange utgiftsposter knyttet til digitalisering. Men ifølge NOU (2019) har Arkivverket gjort samfunnsøkonomiske analyser som har vist at massedigitalisering er mer lønnsomt enn å bygge nye fjellhaller for bevaring av papirarkiv. På bakgrunn av blant annet dette kan man gjøre en antagelse om at digital bevaring kan være samfunnsøkonomisk

lønnsomt (s. 242). Det er en lang vei fra man har digitalisert til at man har innspart kostnadene igjen, men i fremtiden vil effektivisering av prosessene knyttet til både digitalisering og langtidslagring trolig gi økonomiske gevinster (s. 262).

### 3.6.2 Automatisering og fellesløsninger

Pavlova (2020) trekker frem at automatisering etter hvert vil ta over mange av oppgavene knyttet til digitaliseringsprosessen i tråd med at teknologien blir billigere (s. 228). Engels (2010) påpeker at den teknologiske utviklingen bringer med seg muligheter for standardisering, samarbeid på tvers av institusjoner og bruk av generisk infrastruktur, noe som gir muligheter for bedre balanserte kostnader. Det trekkes også frem at utvikling av en god IKT-arkitektur kan redusere en organisasjons eller institusjons kostnader gjennom økt effektivitet (s. 43). NOU (2019) gjør oppmerksom på hvordan bruk av felles infrastruktur for langtidsbevaring vil gi samfunnet mindre kostnader i motsetning til bruk av ulike parallelle løsninger (s. 241)

### 3.6.3 Innovative teknologier, tilgjengeliggjøring og kommersielt bruk

Banda (2021) legger vekt på at innovative teknologier kan forsterke økonomiske gevinster for eksempel gjennom å bringe sammen samlinger på tvers av landegrenser (s. 16). Valtysson (2017) trekker frem hvordan tilgang til nettkulturer og digital kulturarv i noen tilfeller kan føre til økonomisk gevinst (s. 551). I noen tilfeller kan kommersiell gjenbruk av digitaliserte samlinger gi økonomisk gevinst. Dette kan for eksempel være knyttet til unike bilder og film av høy kvalitet (Terras, 2015, s. 741-742).

## 4 Fire samlinger i Norges dokumentarv

I denne delen av oppgaven har jeg gjort en analyse av disse fire samlingene fra Norges dokumentarv: rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813, album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945–1947, arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 og minnematerialet etter 22. juli 2011. Jeg har først gjort rede for hva samlingene handler om, hvilke typer dokumenter samlingene inneholder, og hvem som eier og forvalter dem. Videre har jeg vurdert hvor tilgjengelige samlingene er, og jeg har sett på hvorvidt de er formidlet. Til slutt har jeg sett nærmere på hvorfor disse samlingene inngår i Norges dokumentarv. Dette har jeg gjort ved å se på begrunnelsen gitt av komiteen til Norges dokumentarv, nominasjonsbrevene til samlingene og kriteriene for å innskriveres. I tillegg har jeg brukt Terry Cooks teori knyttet til arkivparadigmer for å skape en forståelse for hvorfor det er nettopp disse samlingene som er en del av Norges dokumentarv.

### 4.1 Rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620–1813

Denne samlingen ble innskrevet i Norges dokumentarv i 2012 og inneholder rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i perioden 1620-1813, med unntak av årene 1633-1648. Samlingen har svært stor kildeverdi både i norsk og internasjonal sammenheng fordi den dekker en lang periode, og fordi rettsakene er beskrevet på en omfattende og detaljert måte. Rettsprotokollene tar for seg alle typer kriminalsaker i perioden, men spesielt interessant er trolldomssakene som dominerte på 1600-tallet. Rettsprotokollene gir også et innblikk i vanlige folks liv, noe som i liten grad har kommet til syne i andre historiske beretninger fra denne perioden. Det var hovedsakelig sorenskriveren som skrev rettsreferatene (Arkivverket, 2018b). Samlingen består av rettsprotokoller og tingbøker, og Statsarkivet i Tromsø er eier og forvalter av dokumentene (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 2).

#### 4.1.1 Tilgjengelighet og formidling

Hele samlingen er tilgjengelig for alle gjennom Digitalarkivet og her vil du finne skannede versjoner av dokumentene i samlingen. Det er ikke mulig å søke inne i dokumentene, noe som er synd da håndskriften for de fleste vil være svært vanskelig å forstå. I tillegg var de fleste

sorenskrivere danske, noe som kan gjøre det enda vanskeligere å forstå innholdet da det er brukt dansk-norsk språk blandet med noen dialektord, og i noen tilfeller latinske ord (Arkivverket, 2018b). Det kommer frem i nominasjonsbrevet for samlingen at det ikke finnes noen faktorer som begrenser offentlig tilgang til protokollene. I tillegg er ikke opphavsrett et problem siden protokollene er såpass gamle (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 6).

Samlingen blir formidlet med en kort tekst i beskrivelsen av samlingen i registeret for Norges dokumentarv (Kulturrådet, 2020a). Her ligger det også en link som fører deg til en lengre og mer utfyllende artikkel hos arkivverket (Arkivverket, 2018b). Det ligger også en link til en PDF som inneholder nominasjonsbrevet for samlingen. Denne gir grunnleggende informasjon om dokumentene i samlingen, samt opplysninger om søker, beskrivelse av dokumentene, begrunnelse for at dokumentene bør innskrives i Norges dokumentarv, vurdering av risiko, vurdering av bevaring og ønsket resultat av at dokumentene innskrives (Statsarkivet i Tromsø, 2012).

#### 4.1.2 Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?

I beskrivelsen av samlingen i registeret til Norges dokumentarv legges det vekt på at materialet består av «unike rettshistoriske aspekter». De trekker også frem trolldomssakene som spesielt interessante, men legger vekt på at dokumentene også gir innblikk i vanlige folks liv og menneskelige relasjoner (Kulturrådet, 2020a). Statsarkivet i Tromsø har begrunnet nominasjonen på bakgrunn av autentisitet, og betydningen for Norge gjennom kriteriene tid, sted, mennesker, tema, form, og kulturell, åndelig og religiøs verdi. Det trekkes frem at alle rettsprotokollene er autentiske og at de er unike fordi de dokumenterer rettspraksis i en tidsperiode hvor vi ikke har lignende dokumentasjon fra andre steder i Norge.

Når det kommer til kriteriet «tid», legges det vekt på at rettsreferatene er svært detaljrike, noe som gjør dem til en unik kilde for sin samtid. Når det kommer til kriteriet «sted», så dokumenterer samlingen Finnmark og alle stedets kriminalsaker (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 3). I tillegg hadde Finnmark en av Europas mest omfattende hekseforfølgelser på 1600-tallet, sett i forhold til folketall (Arkivverket, 2018b). «Sted» er altså et viktig aspekt for denne samlingen. Når det kommer til kriteriet «mennesker», gir rettsprotokollene et innblikk i hvordan folk levde i denne perioden, samt opplysninger om familieforhold, aldersfordeling og lignende. Når det

kommer til kriteriet «form og stil», så trekkes det frem at den muntlige dimensjonen i samlingen er viktig. Dette kommer frem blant annet gjennom format på ord, dialektord som blir brukt og ord som ikke blir forstått. Når det kommer til kriteriet «kulturell, åndelig og religiøs verdi», poengteres det at dokumentene forteller om kvinneundertrykking og samfunnets holdning til kvinner, noe som også har relevans for dagens samfunn. Dokumentene tar på mange måter for seg det kulturelle aspektet knyttet til tidsperioden (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 5).

Hvis man ser på det ut ifra Terry Cooks teori knyttet til arkivparadigmer, vil denne samlingen passe inn i det første arkivparadigmet som er «førmoderne arkiv». I dette paradigmet var det et fokus på å bevare dokumenter som «bevis» for handlinger, spesielt juridiske beviser, noe som er tilfellet for denne samlingen. Dokumentene ble sendt i til Statsarkivet i Trondheim på slutten av 1800-tallet, noe som er innenfor perioden dokumenter som bevis dominerte diskursen (Cook, 2013, s. 107; Statsarkivet i Tromsø, 2012). At så mye av materialet har blitt bevart kan sees i sammenheng med at de eldre modellene for bevaringsvurdering antydde muligheten for at nesten alt burde bevares (Cox, 2011, s. 221).

## 4.2 Album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945–1947

Denne samlingen ble innskrevet i Norges dokumentarv i 2012 og inneholder 40 tegninger og akvareller fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau, tegnet av Rudolf Næss i årene 1945–1947. Albumet viser frem livet til nordmenn i tyske fangeleirer under andre verdenskrig. Tegneren Rudolf Næss satt selv i fangenskap i både Natzweiler og Dachau, og tegningene hans er basert på både egne opplevelser, fotografier og annen informasjon om leirene som han fikk tak i etter sin hjemkomst. Det er nasjonalbiblioteket som eier og forvalter samlingen (Kulturrådet, 2021).

### 4.2.1 Tilgjengelighet og formidling

Albumet er tilgjengelig for alle gjennom nasjonalbibliotekets nettbibliotek uten noen form for restriksjoner. I tillegg har alle tillatelse til å dele, distribuere og spre innholdet, så lenge man krediterer opphavspersonen korrekt og ikke bruker innholdet kommersielt. Det legges også vekt på at dersom man endrer på materialet vil man ikke kunne distribuere dette endrede materialet. Man har også mulighet til å laste ned albumet i sin helhet eller bare utvalgte bilder, direkte fra

visningsvinduet i nettbiblioteket. Det er ingen søkefunksjon i visningen av albumet. (Nasjonalbiblioteket, u.å.).

Beskrivelsen av samlingen i registeret for Norges dokumentarv er ganske utfyllende, og den formidler en del bakgrunn om tegneren Rudolf Næss (Kulturrådet, 2021). Her ligger også en lenke til mer informasjon om albumet på Nasjonalbibliotekets nettsider, men om man går inn på denne nettsiden vil man få nøyaktig samme informasjon som i beskrivelsen i registeret (Nasjonalbiblioteket, u.å.). Historiene i samlingen har også blitt formidlet gjennom en artikkel fra Aftenposten som tar for seg hvordan det var å være krigsfange i konsentrasjonsleirene under andre verdenskrig (Lavold, 2015). Samlingen og bakgrunnshistorien til Rudolf Næss er også formidlet i en fagartikkel fra Nasjonal digital læringsarena (Lavold, 2018).

#### 4.2.2 Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?

Nominasjonsbrevet til denne samlingen er ikke tilgjengelig, men albumet har uten tvil nasjonal betydning, da andre verdenskrig påvirket hele samfunnet. I tillegg er det mange som kjenner til eller har kjent noen som satt i fangeleir. I beskrivelsen av samlingen i registeret for Norges dokumentarv legges det spesielt vekt på at albumet formidler minner og erfaringer gjennom en serie bilder, i motsetning til andre biografier og minnebøker som hovedsakelig bruker tekst til å formidle skjebnen og erfaringene til norske fanger i tyske konsentrasjonsleirer. Det legges også vekt på at dette er et eksempel på at kunstuttrykk kan være viktig dokumentasjon (Kulturrådet, 2021).

Ut ifra kriteriene for innskrivning i Norges dokumentarv kan man tenke seg at «tid» er et viktig aspekt her. Albumet har uten tvil en spesiell betydning for sin tid, da det gir et innblikk i hvordan fangene i disse krigsleirene ble behandlet og hvordan de hadde det under andre verdenskrig. Når det kommer til kriteriet «sted», tar albumet for seg to fangeleirer hvor det satt flere hundre nordmenn. Derfor vil disse stedene ha en stor betydning for Norge og nordmenn generelt. Når det kommer til kriteriet «emne og tema», representerer dette albumet en stor historisk begivenhet, og en historisk utvikling innen politikk og ideologi. Når det kommer til kriteriet som omhandler «form og stil», er albumet unikt i at det formidler historien til de som satt i fangenskap under andre verdenskrig gjennom tegninger. Dette gir dokumentene en «spesiell estetisk stil» (Kulturrådet, 2022). Når det kommer til kriteriet knyttet til «sosial, åndelig



og kulturell verdi», har albumet uten tvil betydning for den sosiale samhørigheten og identiteten i Norge. Dokumentene har fortsatt betydning for nålevende mennesker og grupper, fordi det fortsatt er gjenlevende i Norge som opplevde andre verdenskrig eller har familie som opplevde krigen.

Når det kommer til Terry Cooks teori knyttet til arkivparadigmer, passer denne innenfor det andre paradigmet som er «moderne arkiv». Dette paradigmet fokuserte på konseptet «minne». Innenfor dette paradigmet så man en overgang fra inkludering av hovedsakelig skriftlige dokumenter til å også inkludere blant annet fotografier og annet visuelt materiale. Dette var med på å understreke kulturarv- og minnedimensjonen i arkivene. Dette er relevant for denne samlingen, fordi den består av tegninger og akvareller. Samlingen minner oss på hva fanger i konsentrasjonsleirene gikk igjennom og det er et minne om andre verdenskrig, som var noe som påvirket en enorm gruppe mennesker på flere forskjellige nivå. Der var også et fokus på dokumenter som historiske kilder innenfor dette arkivparadigmet, og denne samlingen kan sies å være en unik historisk kilde. Samlingen kan også sies å høre til dette paradigmet fordi det blomstret fra 1930- til 1970-tallet, som var innenfor perioden dette albumet ble skapt (Cook, 2013, s. 109).

Man kan også se på samlingen med bakgrunn i paradigmet «post-moderne arkiv» og konseptet «identitet». Arkiver ble i økende grad forbundet med rettferdighet og menneskerettigheter innenfor dette paradigmet (Cook, 2013, s. 111). Denne samlingen representerer og dokumenterer historiene til en gruppe mennesker som fikk sine rettigheter brutt, og som ble behandlet på en brutal og umenneskelig måte.

### 4.3 Arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013

Denne samlingen ble innskrevet i Norges dokumentarv i 2014 og gir et innblikk i den norske homobevegelsens historie (Kulturrådet, 2021b). Karen-Christine Friele blir beskrevet som Norges fremste homoaktivist gjennom 50 år. Friele donerte selv arkivet til Skeivt arkiv, Universitetet i Bergen i 2013 (Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 1). Arkivet inneholder et bredt spekter av dokumenter i form av tidsskrifter, kassetter, bøker, pamfletter, plakater, fotoalbum, videofilmer, brosjyrer, internasjonale kontakter, og hovedfags-, sær- og elevoppgaver

med mer. Mye av materialet er knyttet til organisasjonen Det norske forbundet av 1948 som kjempet for rettigheter og økt synlighet for homofile, i tillegg til at de skape møtesteder og sosiale arenaer for skeive (Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 3). Universitetsbiblioteket i Bergen er eier og forvalter av samlingen.

#### 4.3.1 Tilgjengelighet og formidling

I nominasjonsbrevet til arkivet står det at det vil være offentlig tilgang til arkivet med unntak av noen mapper på grunn av personvern hensyn (Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014). Noe av materialet er digitalisert og tilgjengelig på Skeivt arkiv sine nettsider. For å få tilgang til resten av arkivet må man bestille for bruk på lesesal ved Universitetsbiblioteket i Bergen. Det digitaliserte og tilgjengeliggjorte materialet inkluderer *Klubbnytt*, som var det første interne medlemsbladet i Det Norske Forbundet av 1948, og *Oss imellom*, som var fortsettelsen av *Klubbnytt*. Annet materiale som er tilgjengeliggjort digitalt er dokumenter knyttet til diverse politiske saker, foredrag, artikler, presseinnlegg og annet materiale skrevet av Friele, samt møtereferater, korrespondanse og sakspapirer med mer knyttet til Det Norske Forbundet av 1948, og diverse gjenstander og informasjonsbrosjyrer. Det er heller ikke her mulig å søke innad i dokumentene (Skeivt Arkiv, u.å.).

I beskrivelsen av samlingen i registeret for Norges dokumentarv står det svært kort om arkivet. I denne beskrivelsen ligger det en link som fører deg direkte til det digitaliserte og tilgjengeliggjorte materialet, i tillegg ligger det en link til nominasjonsbrevet til arkivet. (Kulturrådet, 2021b). På Skeivt arkiv sine nettsider ligger det en lengre artikkel som omhandler at Frieles arkiv har blitt en del av Norges dokumentarv, og som forteller spesifikt om arkivet, samt om Frieles arbeid innenfor homobevegelsen gjennom 50 år (Skeivt Arkiv, 2014). Det har også blitt skrevet en artikkel om at arkivet har blitt en del av Norges dokumentarv på Digitalt museum (Digitalt Museum, u.å.). I media har det blitt skrevet en nyhetssak i magasinet Blikk som er Nordens eldste skeive magasin, og et debattinnlegg i Dagbladet som omhandler samlingen. (Engesbak, 2014; Jordåen & Hellesund, 2016).

#### 4.3.2 Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?

I beskrivelsen av samlingen i registeret til Norges dokumentarv trekkes det frem at samlingen er en «viktig kilde til den norske homobevegelsens historie». I tillegg trekkes det frem at den «gir innsikt til å kunne forstå de store endringene som har skjedd i samfunnets syn på homoseksualitet» (Kulturrådet, 2021b). I nominasjonsbrevet for samlingen beskrives den som et «viktig nasjonalt minoritetsarkiv». Det legges spesiell vekt på Frieles rolle i den norske homobevegelsen. De trekker blant annet frem arbeidet hun har lagt ned for å få fjernet straffeforbudet mot sex mellom menn, og for å få fjernet homofili som diagnose knyttet til «mentale forstyrrelser». Det trekkes også frem at arkivet gir unik innsikt i en rekke forskjellige prosesser innenfor homobevegelsen i denne perioden.

Når det kommer til kriteriet «tid», legges det vekt på at arkivet speiler hvordan både den homoseksuelle bevegelsen og andre sosiale bevegelser, og samfunnet generelt gikk gjennom store kulturelle og ideologiske endringer fra 1950-tallet og frem til Friele donerte sitt arkiv i 2013. Når det kommer til kriteriet «sted», beskrives arkivet som et nasjonalt arkiv. Det trekkes frem at selv om Oslo har vært og er «homohovedstaden», så har både Det norske forbundet av 1948 og Friele hatt stor betydning for homofile i hele landet. Når det kommer til kriteriet «mennesker», legges det vekt på at arkivet forteller oss om mange forskjellige mennesker. Samlingen forteller oss om Frieles aktivisme, om både hennes seire og nederlag, men også om andre aktivister, vanlige mennesker, og individuelle støttespillere i politikk og samfunnsliv. Arkivet forteller også om menneskene i opposisjon til den norske homobevegelsen. Når det gjelder kriteriet «emne og tema», så mener de at dette kanskje er den største verdien av arkivet. Det trekkes fram at dette er det største homoarkivet i Norge og muligens det største privatarkivet knyttet til minoritetshistorie. Det legges også vekt på at skeiv historie i liten grad har blitt tatt tak i av kulturverninstusjoner, og at dette arkivet kan bidra til fremtidig kunnskapsbygging knyttet til skeiv historie (Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 5). Når det kommer til kriteriet «form og stil», trekkes det frem at arkivet viser «mangfoldet i dokumenter som kan være med å speile et liv og en virksomhet». Man får også et innblikk i hvilke typer medier og kommunikasjonsmidler som ble brukt opp igjennom perioden som arkivet tar for seg. Når det gjelder kriteriet «sosial, åndelig eller kulturell verdi» legges det vekt på at Friele er en symbolfigur for nasjonal identitet og en symbolfigur for mange skeive. Friele og hennes arbeid

gjennom 50 år er fortsatt av betydning for unge skeive og deres identitetsbygging den dag i dag (Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 6).

Når det kommer til Terry Cooks teori knyttet til arkivparadigmer, kan man se på denne samlingen innenfor paradigmet kalt «post-moderne arkiv». Hovedkonseptet i dette paradigmet var «identitet». Dette paradigmet vokste frem fra 1970-tallet og fremover (Cook, 2013, s. 109). I denne perioden kom man fram til at arkiver burde formidle mange stemmer, perspektiver og fortellinger (Cook, 2013, s. 110). Arkivet etter Karen-Christine Friele er et eksempel på en rekke stemmer og perspektiver som tidligere ikke var å finne i arkiver, i hvert fall ikke direkte fra gruppen som ble omtalt. Innenfor dette paradigmet ble også arkiver i økende grad forbundet med rettferdighet og menneskerettigheter (Cook, 2013, s. 111). Det er ingen hemmelighet at homofile og lesbiske ikke har blitt behandlet rettferdig opp igjennom tiden, og man ser tendenser til dette også i dagens samfunn. Samlingen gir et innblikk i mange av disse urettferdighetene. Et eksempel på denne urettferdigheten er knyttet til at sex mellom menn var ulovlig fram til 1972. Friele bidro til at denne loven ble endret. Denne prosessen kan man få nærmere innblikk i gjennom denne samlingen.

Man kan også se på samlingen med bakgrunnen i paradigmet «moderne arkiv» og konseptet «minne». Privatarkiver ble i økende grad tatt under arkivarens ansvarsområde innenfor dette paradigmet (Cook, 2013, s. 108). Karen-Christine Friele oppbevarte samlingen som sitt eget private arkiv frem til hun overleverte det til Universitetet i Bergen i 2013 (Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 1).

Samlingen har også en fot innenfor paradigmet «deltakende arkiv» og konseptet «fellesskap». Denne samlingen er skapt av samfunnsaktivister med Friele i spissen, og representere dokumenter som binder skeive sammen og fremmer deres gruppeidentitet (Cook, 2013, s. 113).

#### 4.4 Minnematerialet etter 22. juli 2011

Minnematerialet etter 22. juli 2011 ble innskrevet i Norges dokumentarv i 2014 og inneholder tegninger, flagg, bamser, kondolanser, dikt og en rekke andre gjenstander som ble lagt ned på offentlige steder etter terrorangrepet 22. juli 2011. Når samlingen først ble innskrevet inneholdt den kun materiale fra Riksarkivets minnesamling, men i 2016 innskrev man også minnemateriale

fra Bergen Byarkiv, og i 2018 fra Stavanger byarkiv (Kulturrådet, 2021c). Samlingen gir et sterkt innblikk i menneskelig atferd og menneskers spontane uttrykk i en stor krisesituasjon. Arkivverket fremhever spesielt at mye av materialet er skapt av barn og viser deres spontane sorgreaksjoner og uttrykk (Arkivverket, 2018a).

#### 4.4.1 Tilgjengelighet og formidling

Deler av minnematerialet fra Riksarkivet er tilgjengelig og publisert på digitalarkivet. Det tilgjengeliggjorte materialet inkluderer cirka 1200 dokumenter og 200 gjenstander (Arkivverket, 2018a). En god del av dette materialet er sperret på grunn av personvern eller andre klausuler. Dette er da materiale hentet fra Oslo og omegn, men det meste er hentet fra området rundt Oslo domkirke. Det er ikke mulig å søke innad i dokumentene. Ifølge digitalarkivet kan man få tilgang til deler av materialet som ikke er fritt tilgjengelig dersom man søker og får godkjent innsyn (Digitalarkivet, 2014).

Noe av materialet knyttet til hilsninger fra Stavanger byarkiv ligger tilgjengelig i en artikkel på deres nettsider. Materialene her er hentet inn fra området rundt Stavanger domkirke. Her legger de vekt på at de har utelatt hilsninger til enkeltpersoner og hilsninger som inneholder fullt navn. Dette har de gjort både på grunn av hensyn til pårørende og for å ivareta personvern (Stavanger byarkiv, u.å.).

Noe av materialet fra Bergen byarkiv er tilgjengelig i en artikkel på Bergen kommunes nettsider. Artikkelen har et slideshow med fotografier av steinskulpturen «Den blå stein» i Bergen hvor man ser den store mengden blomster, hilsener og annet som ble lagt ned her i dagene etter 22. juli 2011. Artikkelen har i tillegg et slideshow for gjenstander som ble lagt ned, et for hilsener og et for tegninger (Bergen byarkiv, 2021).

I beskrivelsen av samlingen i registeret for Norges dokumentarv står det kort om hva samlingen inneholder, og hva den er et uttrykk for. De har også informert om at minnematerialet som inngår i oppføringen er fra tre forskjellige arkivinstitusjoner: Riksarkivet, Bergen Byarkiv og Stavanger byarkiv. De har i tillegg lagt til lenker for mer informasjon fra de tre arkivinstitusjonene (Kulturrådet, 2021c). Linken til mer informasjon om minnematerialet etter 22. juli fra Stavanger byarkiv leder deg til en side uten innhold. Men hvis man søker på

Stavanger byarkiv sin nettside vil man finne en artikkel som omhandler at materialet fra Stavanger er blitt en del av Norges dokumentarv (Stavanger byarkiv, u.å.). Registeret linker også til mer informasjon på arkivverkets nettsider og Bergen kommune sine nettsider med en artikkel skrevet av Bergen byarkiv (Bergen byarkiv, 2020). Digitalarkivet har også skrevet en artikkel om samlingen (Digitalarkivet, 2021).

#### 4.4.2 Hvorfor er denne samlingen en del av Norges dokumentarv?

Nominasjonsbrevet knyttet til innskrivingen av denne samlingen er ikke tilgjengelig, men det blir i beskrivelsen av samlingen i registeret for Norges dokumentarv lagt vekt på at «minnematerialet er et sterkt uttrykk for sorg, solidaritet og samhold ...» (Kulturrådet, 2021c).

Når det kommer til kriteriet «tid», så er samlingen et produkt av sin tid. Det vil si den tar for seg sorgreaksjoner og uttrykk etter en av de verste hendelsene i norsk historie. Når det kommer til kriteriet som omhandler «mennesker», så gjenspeiler konteksten som denne samlingen er skapt i betydningsfulle aspekter ved menneskelig handling. Den viser hvordan mennesker reagerer på forferdelige og ubegripelige hendelser. Når det kommer til kriteriet «form og stil», er det relevant å trekke fram at samlingen i stor grad er preget av tegninger. Disse tegningene er med på å formidle sorgreaksjoner og solidaritet, spesielt fra barn, noe som gjør samlingen svært unik. Når det kommer til kriteriet som omhandler «sosial, åndelig eller kulturell verdi», er det tydelig at samlingen sier noe om samholdet i samfunnet. Samlingen har relevans for hele den norske befolkningen, men kanskje spesielt for de som ble direkte berørt. Denne samlingen har uten tvil betydning for nålevende mennesker og grupper, fordi terroraksjonen skjedde for relativt kort tid siden.

Med bakgrunn i Terry Cooks teori knyttet til arkivparadigmer kan man til en viss grad knytte denne samlingen til «deltakende arkiv» og konseptet «fellesskap». Dette er fordi samlingen er skapt av fellesskapet og deres kondolanser, tegninger, bamses og lignende. Dette er en dokumentasjon som binder folk sammen og fremmer gruppeidentitet (Cook, 2013, s. 113). Innsamlingen av disse gjenstandene har vært med å dokumentere menneskelige og samfunnsmessige opplevelser på en måte som man kanskje ikke ville gjort tidligere. Dette kan også sies å være en deltakende prosess, fordi en del av materialet i Riksarkivets samling ble

sendt inn fra utlandet, kommuner, enkeltpersoner, skoler og organisasjoner, i tillegg til egne innsamlinger fra ansatte ved Riksarkivet (Arkivverket, 2018a).

Man kan også si at samlingen kan forklares med bakgrunn i paradigmet «moderne arkiv» og konseptet «minne», fordi den inkluderer mer enn bare skriftlige dokumenter. Den inkluderer hovedsakelig bilder av tegninger, brev og gjenstander som understreker kulturarv- og minnedimensjonen i arkivene (Cook, 2013, s. 109).

Man kan også se på samlingen ut ifra paradigmet «post-moderne arkiv» og konseptet «identitet», fordi den inkluderer mange stemmer, perspektiver og fortellinger (Cook, 2013, s. 110).

## 5 Diskusjon

I denne delen av oppgaven har jeg ved hjelp av teori og funnene jeg har gjort besvart hovedproblemstillingen som er *hvilke utfordringer og muligheter gir digitaliseringen for bevaring av Norges dokumentarv?* Jeg har brukt de fire samlingene jeg har analysert som grunnlag for å svare på problemstillingen og for å gjøre en generalisering for resten av samlingene i Norges dokumentarv. Videre har jeg ved hjelp av teori og funnene jeg har gjort besvart den sekundære problemstillingen som er «*hvorfor ansees dokumentene i Norges dokumentarv å ha særlig stor verdi?*». Jeg har også her brukt de fire samlingene jeg har analysert som grunnlag.

### 5.1 Hvilke utfordringer og muligheter gir digitaliseringen for bevaring av Norges dokumentarv?

Det kommer tydelig fram at det finnes både en rekke utfordringer og muligheter knyttet til digitalisering av dokumentarven. I de neste avsnittene diskuterer jeg disse nærmere med utgangspunkt i teorien og de fire samlingene jeg har analysert. På bakgrunn av disse fire samlingene gjør jeg en generalisering for resten av Norges dokumentarv. Jeg har ikke tatt for meg alle utfordringer og muligheter jeg har indentifisert, men jeg har trukket frem det som er mest relevant for de fire samlingene. Dette gjør jeg for å vise at utfordringene og mulighetene jeg har indentifisert i litteraturen er relevante for Norges dokumentarv. Jeg diskuterer også underveis spenningene jeg har funnet i materialet. Under arbeidet har jeg lagt merke til at muligheter kan føre med seg utfordringer, og motsatt, utfordringer kan føre med seg muligheter.

#### 5.1.1 Teknologiske utfordringer og muligheter

Alle fire samlingene jeg har analysert vil i varierende grad påvirkes av de hyppige teknologiskiftene. Disse endringene er åpenbart en utfordring, men det gir oss også mange nye muligheter for hvordan dokumentarven kan tilgjengeliggjøres, formidles og brukes. Spesielt utviklingen innen kunstig intelligens og tekstgjenkjenningsteknologi vil kunne gi store gevinster for brukerne (Zaagsma, 2022, s. 13). Som nevnt, vil kunstig intelligens være svært nyttig i søketeknologi. Kunstig intelligens kan også brukes til å tolke det som blir sagt i lydopptak, til å



skape metadata gjennom mønstergjenkjenning i bilder og video, og til å analysere tekst (NOU, 2019, s. 68). Denne typen teknologi vil skape en bedre oversikt over innholdet i arkivene, samt skape en bedre forståelse av dokumentene (NOU, 2019, s. 191). Det bør også nevnes at kunstig intelligens fortsatt er i en relativt tidlig fase, men man ser et økende fokus på denne muligheten samtidig med fremveksten av blant annet KI-verktøyet ChatGPT.

Arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 er sannsynligvis den samlingen som er mest sårbar for de hyppige teknologiskiftene. Dette er fordi den inneholder mange forskjellige typer dokumenter. Samlingen inneholder blant annet kassetter og videofilmer som ansees som foreldet teknologi. Jeg vet ikke status på hvorvidt disse har blitt digitalisert, men denne typen dokumenter vil i større grad være utsatt for teknologisk foreldelse enn for eksempel skannede bilder. Teknologisk foreldelse truer målet med bevaring som er å tillate kommunikasjon av informasjon til framtiden på en måte som gjør at det forblir tilgjengelig og mulig å bruke (Dingwall, 2017, s. 153).

En mulighet når det kommer til teknologisk foreldelse er å ta vare på såkalt «antikk» programvare for å unngå å måtte migrere og på den måten risikere tap av informasjon. Ved å bruke «antikk» programvare kan man bevare dokumenter i sitt opprinnelige digitale miljø. På en annen side så vil dette være dyrt, ressurskrevende og tidkrevende. Det vil si at bare institusjoner som har nok penger og ressurser vil kunne utnytte denne muligheten (Hamer, 2018, s. 168).

Der er også noen teknologiske utfordringer knyttet til det tilgjengeliggjorte materialet. Det er ikke mulighet til å søke i noen av dokumentene fra disse fire samlingene. Mye av materialet er riktignok visuelt, som skannede bilder og tegninger, men flere av samlingene inneholder også mye tekst. Rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813 er en samling som bare inneholder skriftlige dokumenter. I tillegg er det snakk om håndskrevet tekst, noe som gjør det vanskelig for folk flest å kunne bruke og forstå innholdet i disse dokumentene. I minnematerialet etter 22. juli 2011 består en stor del av dokumentene av tekst i form av hilsninger og kondolanser skrevet som brev eller på kort. Mye av materialet fra arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 er også skriftlige dokumenter. Om disse dokumentene var søkbare, ville de vært mye enklere å bruke både til privat bruk og i forskning.

Jeg indentifiserte tidligere i oppgaven at nøkkelordsøking kunne være en potensiell utfordring knyttet til allerede digitalisert og tilgjengeliggjort materiale (Bingham, 2010, s. 229-

230). Som nevnt ovenfor, er muligheten for søk manglende i alle de fire samlingene. Men jeg identifiserte også at utviklingen innen kunstig intelligens, tekstgjenkjenningsteknologi og teknologi som gjør det lettere å søke etter visuelt materiale kunne gi nye teknologiske muligheter og gevinster i tiden fremover (NOU, 2019, s. 68; Zaagsma, 2022, s. 13). Det ser altså lovende ut for søkemuligheter i fremtiden både med tanke på å kunne søke i dokumenter som består hovedsakelig av tekst, men også for visuelt materiale. Man bør også ha i bakhodet at kunstig intelligens i seg selv kan føre til nye utfordringer. Man har blant annet sett i nyhetsbildet at kunstig intelligens kan gi oss feilinformasjon. Et eksempel på dette er en sak i fra VG hvor de omtaler at KI-verktøyet ChatGPT foreslo Anders Behring Breivik når man spurte den om å nevne norske helter etter 2000-tallet (Falk, 2023).

### 5.1.2 Etske utfordringer og muligheter

Tilgjengeliggjøring er en stor mulighet og gir mange gevinster, men på en annen side gir det også mange utfordringer knyttet til at digitalt innhold kan manipuleres, utfordringer rundt personvern og opphavsrett, problematisk innhold, og ufrivillige skapere med mer. Når det kommer til selve digitaliseringsprosessen, har jeg identifisert menneskelige bias som en utfordring. Som nevnt kan man med bruk av kunstig intelligens potensielt unngå slike bias. (Zaagsma, 2022, s. 13).

En etisk utfordring som rammer alle de fire samlingene jeg har analysert er at de alle har innhold som potensielt kan bli manipulert og misbrukt. Dette gjelder for så vidt alt digitalt innhold. Digitalt innhold kan misbrukes ved at man for eksempel gjør endringer på materialet og sprer dette endrede materialet rundt på internett. En mer alvorlig form for manipulering kan skje hvis noen får tilgang til systemene for tilgjengeliggjort materiale og gjør endringer. Dette er spesielt problematisk fordi mange vil ha stor tillit til informasjonen i materialet siden det ofte kommer fra troverdige nettsider som for eksempel Digitalarkivet. Et viktig aspekt når det kommer til bevaring av dokumenter er at fremtidige brukere tror på påliteligheten og autentisiteten av disse (Dingwall, 2017, s. 153). Dette blir vanskelig hvis dokumentene har blitt utsatt for manipulasjon.

Dokumenter kan manipuleres og misbrukes på flere forskjellige måter. For rettsprotokollene fra arkivet til Sorenskriveren i Finnmark 1620-181 kan man ved hjelp av for

eksempel Photoshop, enkelt endre navn og datoer i materialet. I album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945-1947 inneholder mange av tegningene snakkebobler som man typisk ser i tegneserier. Teksten i disse boblene kan enkelt redigeres slik at forståelsen av det man ser på tegningen blir forvrengt. Dette kan for eksempel være at man endrer til en humoristisk tekst. Nasjonalbiblioteket som eier og forvalter albumet legger tydelig vekt på at distribusjon av endret materiale fra denne samlingen ikke er tillatt (Nasjonalbiblioteket, u.å.). For arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 kan videomaterialet i samlingen brukes til å lage såkalte «deepfakes». Dette er noe man ser en økende bruk av på grunn av fremskrittene innen kunstig intelligens. Dette kan være at man bruker KI-skapte ansikter og stemmer for å få det til å virke som personen i videoen sier noe helt annet enn det de faktisk sier (Knudsen, 2022).

Utfordringer knyttet til personvern rammer noen av samlingene. Når det gjelder minnematerialet etter 22. Juli, har man utelatt en del hilsninger fordi de gir navn på offer eller fullt navn på personen som skrev hilsningen. Dette ble gjort både på grunn av personvern hensyn, men også av hensyn til pårørende (Stavanger byarkiv, u.å.; Arkivverket, 2018a). For arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 vil noen av mappene være utilgjengelig på grunn av personvern (Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014). For album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945-1947 og rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813 vil ikke dette være en utfordring fordi de er såpass gamle.

Taushetsbelagte opplysninger kan være informasjon om for eksempel straffbare forhold, adopsjon og helse med mer. Det finnes ulike sperrefrister knyttet til når taushetsplikten for en opplysning opphører, men hovedregelen etter forvaltningslovens § 13c er 60 år. Denne taushetsplikten kan også forlenges, og dette er ofte til 80 eller 100 år. Det er likevel mulig å få innsyn i disse opplysningene dersom man søker og får godkjenning. Dette gjelder i hovedsak partsinnsyn og forskerinnsyn (Arkivverket, 2023). Mange av samlingene i Norges dokumentarv er eldre en 60 år, og personvern vil derfor ikke være et problem. Men etter hvert som det kommer flere samlinger fra nyere tid vil man sannsynligvis se at flere av dokumentene vil være utilgjengelig på bakgrunn av dette.

En annen etisk utfordring som kan være relevant for samlingene jeg har undersøkt er knyttet til det faktum at digitalisering fører til at man mister materialiteten. Det vil si følelsen, lukten og lyden av dokumentene (Ogilvie, 2016, s. 81-82). På en annen side kan dette også være

en gevinst, fordi det fører til at man i mindre grad håndterer originaler. Dette vil føre til mindre slitasje og dokumentene vil kunne bevares over lengre tid (Asogwa, 2011, s. 6). En slags kompensasjon for tap av materialitet kan være å lage digitale tredimensjonale representasjoner av dokumentene (Ogilve, 2016, s. 82).

#### 5.1.4 Samfunnsgevinster

Samtlige av samlingene jeg har analysert fra Norges dokumentarv er digitaliserte og tilgjengeliggjort, enten i sin helhet eller delvis. Dette legger til rette for at de kan brukes innen forskning, utdanning og annen læring. At de har blitt innskrevet i Norges dokumentarv kan gi de mer synlighet og dermed føre til at de blir mer brukt i forskning. Man trenger altså ikke å fysisk besøke arkivene for å få tilgang til samlingene. Dette er en stor fordel hvis man ikke har tid eller ressurser til å reise, eller av andre grunner ikke ønsker å oppsøke arkivene.

For rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813 legger digitaliseringen et godt grunnlag for analyse av materialet. Gjennom digitalarkivet kan man søke og finne fram til akkurat de tingbøkene man ønsker å undersøke. Det gjør det også enklere å avgrense tidsperioden man ønsker å se nærmere på. På en annen side så er det som nevnt tidligere ikke mulig å søke inne i dokumentene.

For album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945-1947 har digitalisering gitt oss muligheten til å undersøke og lære om livet i tyske fangeleirer under andre verdenskrig gjennom tegninger. Bildene som har blitt skannet er av god kvalitet og det er mulig å zoome inn på detaljer. Om man skulle gjort dette med det fysiske albumet foran seg måtte man hatt tilgang på forstørrelsesglass eller andre lignende verktøy. Det er heller ikke her mulig å søke i dokumentene. Søketeknologi for visuelt materiale ville vært svært nyttig for en album-samling som denne.

For arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 gir digitaliseringen oss en helt unik mulighet til å forske på homobevegelsens historie. Dette er fordi mye og variert materiale har blitt digitalisert og tilgjengeliggjort. Heller ikke i det digitaliserte materialet knyttet til denne samlingen er det mulig å søke innad i dokumentet, noe som det her uten tvil er muligheter for når det kommer til tekstgjenkjenningsteknologi. Det ville vært enklere med tekstgjenkjenning her

fordi tekstene ser ut til å for det meste være skrevet på datamaskin eller skrivemaskin, og ikke med håndskrift som er tilfelle for rettsprotokollene fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark.

For minnematerialet etter 22. Juli 2011 gir digitaliseringen oss muligheten til å undersøke spontane reaksjoner og sorguttrykk fra både barn og voksne knyttet til krisesituasjoner. Om man fysisk skulle håndtert en så stor samling ville dette blitt svært overveldende. At dette materialet har blitt digitalisert og tilgjengeliggjort i stor grad og fra forskjellige institusjoner og steder gjør at man kan sammenligne for eksempel hvilke typer gjenstander som ble lagt ned de forskjellige stedene. Der er heller ikke her mulighet for å søke innad i dokumentene. Om dette hadde vært mulig, kunne man for eksempel gjort større undersøkelser på hvilke ord som ble mye brukt i diktene og hilsningene som ble lagt ned. Man kan selvfølgelig gjøre dette manuelt, men tekstgjenkjenningsteknologi ville effektivisert dette arbeidet.

#### 5.1.5 Kulturgevinster

Som tidligere nevnt, er det en utfordring at man mister materialiteten når man digitaliserer. For å til en viss grad kompensere for dette kan man lage digitale tredimensjonale representasjoner (Ogilve, 2016, s. 82). Dette vil kunne være en mulighet for alle samlingene jeg har analysert. For noen dokumenter vil materialiteten være svært interessant for tolkning av materialet. I tillegg kan man tenke seg at dette gir mange nye og interessante muligheter for hvordan man kan formidle materialet i arkivene. Som nevnt, brukernes opplevelse ved å samhandle med et digitalt objekt er med på å påvirke deres oppfatning og tolkning av det (Dingwall, 2017, s. 156).

For album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945-1947 kunne tredimensjonale representasjoner vært en interessant måte å formidle historien i albumet og de individuelle tegningene. Dette ville gjort materialet mer levende. Dette hadde også vært svært interessant for minnematerialet etter 22. juli. Dette er fordi samlingen inneholder mange gjenstander hvor materialiteten ikke skinner igjennom når man bare ser et bilde av det. Digitale representasjoner av for eksempel bamsene som ble lagt ned på offentlige steder vil i større grad kunne sette følelsene i sving for brukerne.

Som jeg har trukket frem tidligere kan digitalisering og tilgjengeliggjøring av kulturarv hjelpe folk til å bedre forstå både sin egen og andres kultur (Clough, 2013, s. 6). For arkivet etter

Karen-Christine Friele 1932-2013 gjør digitaliseringen og tilgjengeliggjøringen det mulig å få et innblikk i og en bedre forståelse for homokulturen. Digitalisering og tilgjengeliggjøring legger til rette for at vi får høre og fortelle tidligere ufortalte og ignorerte historier (Zaagsma, 2022, s. 15). Dette arkivet er et eksempel på historier vi tidligere har sett lite av i arkivene. Dessverre ser man fortsatt lite av slike typer arkiver i dag, selv om det har vært et økende fokus på minoritetsarkiver de senere årene.

For minnematerialet etter 22. juli 2011 vil muligheten for kommunikasjon med brukere være av stor interesse. Dette er fordi hendelsen påvirket og rørte alle innbyggerne i Norge, men også internasjonalt. Denne kommunikasjonen kan være med på å få inn flere perspektiver og kontekster i tilknytning til materiale som ansatte i institusjonene som eier samlingene ikke hadde hatt tid eller mulighet til å finne ut selv. Kommunikasjon med brukere er også en mulighet for arkivet etter Karen-Christine-Friele 1932-2013. Dette er fordi mange av dokumentene er fra en tid hvor det ikke var sosialt akseptert å være homofil. Samlingen inneholder allerede mange stemmer og perspektiver, men ved å kommunisere med brukere vil man kunne få et enda mer komplett arkiv.

Muligheten for å tilbakeføre arv som har gått tapt er til en viss grad relevant for Arkivet etter Karen-Christine-Friele 1932-2013. Skeive har i stor grad vært offer for stillhet i arkivene og er på mange måter fortsatt det. Man kan si samlingen er et eksempel på et arkiv hvor en marginalisert gruppe har fått muligheten til å representere seg selv (Caswell et al, 2016, s. 1). Tilbakeføring av arv kan også gjøres gjennom tilgjengeliggjøring, uten å inkludere gruppene som samlingene omhandler. Dette er et eksempel på hvordan en mulighet også kan være en utfordring. For noen vil en slik tilbakeføring gi viktig tilgang til kulturell informasjon som de gjeldende gruppene ikke tidligere har hatt (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1112). Men på en annen side har man sett at disse gruppene til tider ikke har mulighet til å få tilgang til disse arkivene. Dette er blant annet på grunn av mangel på teknologisk infrastruktur (Manžuch, 2017, s. 11). For noen vil også denne tilbakeføringen representere en tankegang om at man ikke er i stand til å forvalte sin egen kulturarv (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1112). For urfolk eller andre minoritetsgrupper kan digitalisering altså på den ene siden være berikende, men på en annen side oppleves nedverdiggende.

### 5.1.3 Økonomiske utfordringer og gevinster

De økonomiske utfordringene handler i stor grad om at digitalisering er kostbart, tidkrevende og at det krever ekspertise. Jeg har tidligere trukket fram de høye kostnadene knyttet til digitalisering som en utfordring. På en annen side så kan digitalisering gi økonomiske gevinster på lang sikt. I tillegg viser undersøkelser fra Arkivverket at det vil være dyrere å bygge nye fjellhaller for oppbevaring av papirdokumenter, enn å gjennomføre en massedigitalisering (NOU, 2019, s. 242). Det er altså tydelig at digitalisering, selv ved høye kostnader, vil være det mest økonomiske på lang sikt. Digitaliseringen gir også andre fordeler som gjør at man på mange måter kan si at kostnadene vil være verdt det. Som jeg har vist, vil digitalisering også være berikende både i form av kulturgevinster og samfunnsgevinster.

Det kan tenkes at digitalisering av dokumenter som innskrives i Norges dokumentarv i tiden fremover kan bli dyrere fordi det vil komme inn nye og mer avanserte formater. Man vil trolig se mye mer videomateriale. På en annen side er det mulig at den teknologiske utviklingen gjør digitaliseringsprosessen mer effektiv og automatisert, og at det i mindre grad vil være behov for manuelt arbeid. Dette vil da kunne gjøre digitaliseringsprosessen billigere. Det er også en mulighet for at teknologien i seg selv vil bli billigere i tiden fremover (Pavlova, 2020, s. 228).

## 5.2 Hvorfor ansees dokumentene i Norges dokumentarv å ha særlig stor verdi?

### 5.2.1 Kriterier

For å svare på hvorfor dokumentene i Norge dokumentarv ansees å ha særlig stor verdi har jeg sett nærmere på kriteriene for å innskrives. Kriteriene omhandler «tid», «sted», «mennesker», «emne og tema», «form og stil», og «sosial, åndelig eller kulturell verdi». Disse kriteriene dekker bredt og viser til samlingens nasjonale betydning. Et tydelig fellestrekk i samlingene jeg har analysert er at de alle oppfyller mange eller alle kriteriene for å kunne innskrives. Dette er til tross for at samlingens nasjonale betydning bare trenger å bekreftes gjennom et kriterium (Kulturrådet, 2022). Dette kan tyde på at det er større sjanse for å bli innskrevet i Norges dokumentarv dersom samlingen oppfyller mange eller alle av kriteriene. Arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 oppfyller alle kriteriene, mens album fra konsentrasjonsleirene

Natzweiler og Dachau 1945-1947, rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813 og minnematerialet etter 22. juli 2011 oppfyller de fleste.

Alle fire samlingene oppfyller kriteriet som omhandler «tid». Dette kan tyde på at «tid» er et svært viktig aspekt når det kommer til hva man tenker er av nasjonal betydning. Jeg tror det er en ubevisst tankegang blant mennesker at dersom noe er gammelt så er det mer interessant eller mer «historisk». Dette handler om at til lengre tilbake i tid man går, jo mindre er bevart, og dermed får disse dokumentene automatisk større verdi enn det ellers hadde hatt. I de fire samlingene er tid et viktig aspekt på bakgrunn av at samlingen er unike kilder for sin samtid, tar for seg historiske hendelser, og tar for seg kulturelle og ideologiske utviklinger (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 3; Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 5). «Tid» kan altså ha flere betydninger, og kan referere til lengre eller kortere perioder. Man kan si at oppfyllelsen av dette kriteriet gir oss mulighet til å få innblikk i de sosiale, politiske, kulturelle og økonomiske utviklingene som har formet landet vårt. Det muliggjør også forskning knyttet til historiske trender, og konsekvenser av politikk og hendelser over tid.

Rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813, album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945-1947 og arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 oppfyller kriteriet som omhandler «sted». Som vi ser ved inkluderingen av albumet fra konsentrasjonsleirene trenger ikke stedet nødvendigvis å være i Norge. Konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau er steder av betydning for Norge fordi flere hundre nordmenn satt som fange der under andre verdenskrig. Man ser også med inkluderingen av arkivet etter Friele at det ikke trenger å bety bare et spesifikt sted. Det kan tenkes at «sted» er et viktig aspekt fordi det gir innsikt i utviklinger, hendelser og mennesker knyttet til de spesifikke stedene. Det gjenspeiler også mangfoldet i landet, forskjellene mellom steder, og samspillet mellom lokale og nasjonale perspektiver.

Rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813, arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 og minnematerialet etter 22. juli 2011 oppfyller kriteriet som omhandler «mennesker». Dette kan tyde på at «mennesker» er et viktig aspekt når vi vurderer hva som er av nasjonal betydning. Dette kriteriet er et viktig aspekt på bakgrunn av at man gjennom samlingene jeg har analysert får innblikk i hvordan folk levde i tidligere perioder, man får innblikk i opplevelsene til både aktivister og vanlige mennesker gjennom perioder med



kulturelle og ideologiske endringer, og man får innblikk i hvordan mennesker reagerer på forferdelige hendelser og kriser (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 5; Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 5). Kriteriet «mennesker» tar altså for seg flere dimensjoner av menneskelig handling og utviklinger innenfor politikk og kultur (Kulturrådet, 2022).

Bare arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 oppfylder kriteriet som omhandler «emne og tema». Dette er det kriteriet færrest av samlingene oppfyller. Det kan tyde på at de andre kriteriene blir sett på som større indikatorer knyttet til hvorvidt en samling er av nasjonal betydning. På en annen side så kan dette også tyde på at man kanskje i mindre grad har tatt vare på dokumenter på bakgrunn av «emne og tema» sammenlignet med andre kriterier. Dette kriteriet kan være med på å adressere hull i historiske fortellinger, utfordre eksisterende oppfatninger og gi alternative synspunkter. Arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 presenterer et bredt spekter av perspektiver, noe som oppmuntrer til refleksjon og en mer omfattende forståelse av landets fortid når det kommer til homobevegelsen.

Alle fire samlingene oppfyller kriteriet som omhandler «form og stil». Dette kan tenkes å ha sammenheng med at man kanskje ofte i større grad vil tiltrekkes samlinger med spesiell form og stil. Dette er fordi de ofte inneholder tegninger, bilder og annet visuelt materiale. Men «form og stil» kan også handle om skriftstil og skriftform. De fire samlingene oppfyller kriteriet gjennom muntlige dimensjoner i materialet, kunsttrykk og mangfold av dokumenter (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 5; Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 6). Formen og stilen kan også gi et innblikk i de ledende kunstneriske og litterære trendene, og utviklingen av estetiske preferanser i ulike perioder. Ved å studere disse dokumentene kan forskere og andre få en dypere forståelse av Norges kunstneriske og intellektuelle utvikling over tid.

Alle fire samlingene oppfyller kriteriet som omhandler «sosial, åndelig eller kulturell verdi». Som nevnt, må man vise at dokumentene har betydning for nålevende mennesker og grupper for å innskriveres på basert på dette kriteriet (Kulturrådet, 2022). Dette tyder på at relevansen samlingen har for nålevende mennesker øker verdien av dokumentene. De fire samlingene oppfyller kriteriet gjennom å ta for seg kulturelle aspekter knyttet til en spesifikk tidsperiode, gjennom å ta for seg 50 år med arbeid for homobevegelsen, og gjennom å ta for seg samholdet i samfunnet (Statsarkivet i Tromsø, 2012, s. 5; Universitetsbiblioteket i Bergen, 2014, s. 6). Man kan si at en samling som fanger opp sosiale, åndelige eller kulturelle aspekter,

gjenspeiler de felles erfaringene, tradisjonene og verdiene som former Norges kollektive identitet. Dokumentene sier noe om måtene individer og samfunn samhandler på, uttrykker seg, feirer, tilber og danner kulturelle bånd.

### 5.2.2. Arkivparadigmer

Hvorfor dokumentene i Norges dokumentarv ansees å ha særlig stor verdi kan forstås ut ifra Terry Cooks teori om arkivparadigmer. Denne teorien sier noe om hva man har vært opptatt av å ta vare på opp igjennom årene og hvordan dette har utviklet seg. Det poengteres også at disse paradigmene ikke erstatter hverandre fullstendig, men at de overlapper over tid.

Rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813 tilhører arkivparadigmet «førmoderne arkiv» og konseptet «bevis». Samlingen er et eksempel på hvordan man i perioden etter den franske revolusjonen og frem til 1930-tallet bevarte dokumenter som bevis for handlinger (Cook, 2013, s. 106). Det var et tydelig fokus på å sette disse dokumentene i kontekst som gjorde at man i ettertiden kunne bruke og forstå disse som autentiske og pålitelige kilder (Cook, 2013, s. 107).

Verdien til dokumenter som tilhører dette paradigmet kan sies å ligge i at de gir klare beviser for historiske hendelser, individer og grupper. De er også som regel originale dokumenter, hvor det har blitt lagt stor vekt på autentisitet, noe som gjør de troverdige. Man kan også si at verdien av disse dokumentene ligger både i deres innhold, men også i deres materialitet.

Album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945-1947, arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 og minnematerialet etter 22. juli 2011 tilhører arkivparadigmet «moderne arkiv» og konseptet «minne». Dette er fordi minnedimensjonen er svært viktig i alle disse tre. Dette paradigmet dukket opp på 1930-tallet på bakgrunn av den enorme veksten i mengden dokumenter, noe som gjorde at bevaringsvurdering og kassasjon ble nødvendig (Cook, 2013, s. 109). Det skjedde også en endring i hva man valgte å ta vare på. Man fulgte nå etter historieforskningen med et større fokus på «vanlige folk», istedenfor bare de berømte og innflytelsesrike (Cook, 2013, s. 108).

Verdien til dokumenter som tilhører dette paradigmet ligger i at de gir innblikk i politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle utviklinger i nyere tid. Man så også i dette paradigmet en overgang fra hovedsakelig skriftlige dokumenter til inkludering av blant annet fotografier, lydopptak og video med mer (Cook, 2013, s. 109). Inkluderingen av disse har gitt oss flere muligheter for å analysere og bruke historiske materialer.

Album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945-1947, arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 og minnematerialet etter 22. juli 2011 kan også sies å tilhøre arkivparadigmet «post-moderne arkiv» og konseptet «identitet». Dette er fordi de gjenspeiler de mange sannhetene, stemmene og perspektivene i samfunnet, i motsetning til tidligere hvor fokuset ofte var på de rikeste og mektigste (Cook, 2013, s. 110). Dette paradigmet dukket opp på 1970-tallet, samtidig med at arkivarer begynte å utvikle sin egen identitet gjennom blant annet å skape utdanningsprogrammer innen arkivstudier (Cook, 2013, s. 109).

Verdien i dokumentene fra dette paradigmet ligger i at de gjenspeiler mangfoldet av erfaringer, perspektiver og identiteter i den moderne verden. Innenfor dette paradigmet omfatter dokumentene også digitalt materiale. Dette kan man se blant annet i arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 som inneholder digitalt materiale både fra eldre og nyere tid. Det digitale materialet dokumenterer blant annet hvordan teknologi har forvandlet kommunikasjon og informasjonsdeling. Innenfor dette paradigmet ble også arkiver i økende grad forbundet med rettferdighet og menneskerettigheter (Cook, 2013, s. 111). Det kan tenkes at dette førte til en inkludering av underrepresenterte grupper, sosiale bevegelser og individer. Disse dokumentene bidrar dermed til en mer inkluderende og helhetlig forståelse av historien og samfunnet.

Man kan si til en viss grad at minnematerialet etter 22. juli 2011 og arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 hører til arkivparadigmet «deltakende arkiv» og konseptet «fellesskap». Når det kommer til minnematerialet etter 22. juli 2011 henger dette sammen med at samlingen er skapt av fellesskapet og deres kondolanser, tegninger, bamses og lignende som ble lagt ned på offentlige steder etter terrorangrepet. Dette er en dokumentasjon som binder folk sammen og fremmer gruppeidentitet. På bakgrunn av at flere mennesker har sendt inn gjenstander og dokumenter fra utlandet, kommuner, og på vegne av skoler og organisasjoner kan man si at dokumentasjonen har vært en deltakende prosess (Arkivverket, 2018a). For arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 henger dette sammen med at samlingen er skapt med

Friele i spissen, og representere dokumenter som binder skeive sammen og fremmer deres gruppeidentitet (Cook, 2013, s. 113). Dette henger også sammen med at skeive arkiver i stor grad har blitt utsatt for stillhet i arkivene. Fellesskapsarkiver har gitt denne gruppen mulighet til å representere seg selv, og dermed rette opp i disse stillhetene (Caswell et al, 2016, s. 1). Det er på mange måter dette arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 har gjort, selv om det ikke er et rent fellesskapsarkiv.

Verdien av slike dokumenter i Norges dokumentarv vil ligge i at deltakende arkiv involverer enkeltpersoner og grupper aktivt i dokumentasjon og bevaring av egne historier og erfaringer. Dette kan gi rom for dialog og er med på å skape kollektivt minne. Dette vil også kunne fremme sosial samhörighet. Ikke minst kan det være med på å rette opp i stillhetene i arkivene, da det ofte er marginaliserte grupper som har omfavnet deltakende arkiv. Dette er på bakgrunn av at de opplever å bli ekskludert og feilaktig fremstilt av både media og kulturinstitusjoner som arkiver. Muligheten for selvrepresentasjon som denne typen arkiv gir, kan gi en opplevelse av solidaritet og håp for marginaliserte grupper (Caswell et al, 2016, s. 13). Dette er ikke en type arkiv man har sett mye av i Norges dokumentarv eller i Norge generelt, men med fremveksten av internett og nye teknologier vil man trolig se flere slike arkiver i fremtiden.

## 6 Avslutning

I denne oppgaven har jeg tatt for meg forskningsspørsmålene *hvilke utfordringer og muligheter gir digitaliseringen for bevaring av Norges dokumentarv?* og *hvorfor ansees dokumentene i Norges dokumentarv å ha særlig stor verdi?* Jeg har i denne avsluttende delen oppsummert og trukket frem hovedpoengene i oppgaven.

Vi befinner oss i en tid hvor dokumenter i økende grad er digitalt skapte, mens mange papirdokumenter er i en fase hvor de digitaliseres. Vi befinner oss også i en tid hvor teknologien utvikler seg i stor hastighet. Dette fører med seg både utfordringer og muligheter når det kommer til bevaring, bruk og tilgjengelighet av dokumenter. Jeg tok først for meg utfordringer og muligheter digitaliseringen gir for bevaring av Norges dokumentarv. Utfordringene jeg identifiserte ble sortert innenfor kategoriene teknologiske utfordringer, etiske utfordringer og økonomiske utfordringer. Mulighetene jeg identifiserte ble sortert innenfor kategoriene samfunnsgevinst, kulturgevinst og økonomisk gevinst. Videre tok jeg for meg fire av samlingene i Norges dokumentarv. Disse var: rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813, album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau 1945–1947, arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013 og minnematerialet etter 22. juli 2011. Jeg beskrev hva de handler om, hvilke typer dokumenter de inneholder, og hvem som eier og forvalter de. Jeg vurderte også hvor tilgjengelig samlingene er og hvorvidt de blir formidlet.

Samlingene i Norges dokumentarv vil alle, men i varierende grad påvirkes av den raske teknologiske utviklingen. Dette gir en rekke utfordringer, men også nye muligheter for hvordan dokumentarven kan tilgjengeliggjøres, formidles og brukes. Spesielt utviklingen innen kunstig intelligens og tekstgjenkjenningsteknologi vil kunne gi store gevinster for brukerne. Dette vil være av stor nytte for samlingene jeg har undersøkt, siden det ikke var mulig å søke inne i dokumentene i samtlige av dem. Når det kommer til etiske problemstillinger har alle samlingene innhold som potensielt kan bli manipulert og misbrukt. Dette utfordrer påliteligheten til dokumentene for bruk i framtiden (Dingwall, 2017, s. 153). Noen av samlingene er også rammet av utfordringer knyttet til personvern, men en stor andel av samlingene i Norges dokumentarv er såpass gamle at de ikke vil påvirkes av denne utfordringen. Det er likevel sannsynlig at dette vil bli en større utfordring når det etter hvert kommer inn flere samlinger fra nyere tid. En annen etisk problemstilling er knyttet til hvordan digitalisering fører til at man mister materialiteten

(Ogilvie, 2016, s. 81-82). På en annen side kan man også anse dette som en gevinst, siden mindre håndtering av fysiske dokumenter vil føre til mindre slitasje (Asogwa, 2011, s. 6).

Når det kommer til samfunnsgevinster er samtlige av samlingene jeg har analysert digitaliserte og tilgjengeliggjort. Dette legger til rette for at de kan brukes innen forskning, utdanning og læring. At de har blitt innskrevet i Norges dokumentarv kan gi de mer synlighet og dermed føre til økt bruk. Når det kommer til kulturgevinster vil det å lage tredimensjonale representasjoner av dokumenter være en mulighet for disse samlingene (Ogilvie, 2016, s. 82). Andre relevante muligheter er knyttet til at digitalisering og tilgjengeliggjøring av kulturarv kan hjelpe folk å forstå sin egen og andres kultur, og kan føre med seg muligheter for kommunikasjon med brukere og muligheter for tilbakeføring av arv som har gått tapt (Clough, 2013, s. 6; Carbajal & Caswell, 2021, s. 1112). Den sistnevnte mulighet kan også skape utfordringer dersom gruppen som arven tilhører ikke har tilgang til materialet. For noen vil også en slik tilbakeføring representere en tankegang om at man ikke er i stand til å forvalte sin egen kulturarv (Carbajal & Caswell, 2021, s. 1112).

Digitalisering er kostbart, tidkrevende og krever ekspertise. Men digitaliseringen vil likevel trolig gi økonomiske gevinster på lang sikt. Det kan tenkes at digitalisering av dokumenter som innskriveres i Norges dokumentarv i tiden fremover kan bli dyrere fordi det vil komme inn nye og mer avanserte formater. På en annen side er det mulig at den teknologiske utviklingen gjør digitaliseringsprosessen mer effektiv og automatisert, og at det i mindre grad vil være behov for manuelt arbeid noe som vil senke kostnadene (Pavlova, 2020, s. 228).

Hvorfor dokumentene i Norges dokumentarv ansees å ha særlig stor verdi kan forstås ved å se på kriteriene for å innskriveres, og ved å se på samlingene i lys av Terry Cooks arkivparadigmer. Kriteriene for å innskriveres i Norges dokumentarv dekker bredt og viser til samlingens nasjonale betydning. Samtlige av samlingene oppfyller alle eller de fleste av kriteriene, til tross for at samlingens nasjonale betydning bare trenger å bekreftes gjennom ett. Oppfyllelsen av kriteriet tid gir innblikk i de sosiale, politiske, kulturelle og økonomiske utviklingene som har formet landet vårt. Oppfyllelsen av kriteriet sted gir innsikt i utviklinger, hendelser og mennesker knyttet til spesifikke steder som er viktig for Norge. Oppfyllelsen av kriteriet mennesker gir innsikt i hvordan folk levde i tidligere perioder, i opplevelsene til både aktivister og vanlige mennesker gjennom perioder med kulturelle og ideologiske endringer, og

hvordan mennesker reagerer på forferdelige hendelser. Oppfyllyngen av kriteriet emne og tema kan være med på å adressere hull i historiske fortellinger, utfordre eksisterende oppfatninger og gi alternative synspunkter. Oppfyllyngen av kriteriet form og stil gir et innblikk i de ledende kunstneriske og litterære trendene, og utviklingen av estetiske preferanser i ulike perioder. Og til slutt, oppfyllyngen av kriteriet sosial, åndelig eller kulturell verdi gir innsikt i måtene individer og samfunn samhandler på, uttrykker seg, feirer, tilber og danner kulturelle bånd.

Terry Cooks teori om arkivparadigmer sier noe om hva man har vært opptatt av å ta vare på opp igjennom årene og hvordan dette har utviklet seg. Verdien til dokumenter som tilhører paradigmet «førmoderne arkiv» kan sies å ligge i at de gir klare beviser for historiske hendelser, individer og grupper. Verdien til dokumenter som tilhører paradigmet «moderne arkiv» er at de gir innblikk i politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle utviklinger i nyere tid. Verdien i dokumentene fra paradigmet «post-moderne arkiv» ligger i at de gjenspeiler mangfoldet av erfaringer, perspektiver og identiteter i den moderne verden. Verdien til dokumenter i paradigmet «deltakende arkiv» vil ligge i at deltakende arkiv involverer enkeltpersoner og miljøer aktivt i dokumentasjon og bevaring av egne historier og erfaringer. Samtlige av samlingene jeg har analysert hører til et eller flere av disse paradigmene. Dette gjør at de alle er av stor verdi, men på hver sin måte.

## Litteratur

- Agostinho, D. (2019). Archival encounters: rethinking access and care in digital colonial archives. *Archival Science*, 19(2), 141–165. <https://doi.org/10.1007/s10502-019-09312-0>
- Arkivlova. (1992). *Lov om arkiv* (LOV-1992-12-04-126). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-12-04-126>
- Arkivverket. (2018a, 20. februar). *Minnematerialet etter 22. juli 2011*. <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/norges-dokumentarv/minnematerialet-etter-22.juli-2011>
- Arkivverket. (2018b, 27. november). *Rettsprotokoller fra sorenskriveren i Finnmark 1620-1813*. <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/norges-dokumentarv/rettsprotokoller-fra-finnmark>
- Arkivverket. (2023, 18. januar). Taushetsbelagte opplysninger. <https://www.arkivverket.no/kom-i-gang-med-arkiv/taushetsbelagte-opplysninger#!#block-body-3>
- Asogwa, B. E. (2011). *Digitization of archival collections in africa for scholarly communication: Issues, strategies, and challenges*. *Library Philosophy and Practice*, 2011, 1.
- Banda, F. (2021). *Towards Sustainable Preservation and Accessibility of Documentary Heritage*. UNESCO.
- Bastian, J. A. (2017). Memory research / Archival research. I Gilliland, A. J., McKemmish, S. & Lau, A. J. (Red.), *Research in the Archival Multiverse*. Monash University Publishing.
- Bergen byarkiv. (2021, 14. mai). *Folkets sorg – en minneutstilling*. <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/bergen-byarkiv-forteller/byhistorie/digitale-fortellinger-og-utstillinger/folkets-sorgen-minneutstilling>
- Bergen byarkiv. (2020, 24. april). *Minnemateriale etter 22. juli 2011*. <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/bergen-byarkiv-forteller/byhistorie/norges-dokumentarv/minnemateriale-etter-22-juli-2011>
- Bingham, A. (2010). *The Digitization of Newspaper Archives: Opportunities and Challenges for Historians*. *20th Century British History*, 21(2), 225–231.



- Borowiecki, K. J., & Navarrete, T. (2017). *Digitization of heritage collections as indicator of innovation*. *Economics of Innovation and New Technology*, 26(3), 227–246.  
<https://doi.org/10.1080/10438599.2016.1164488>
- Brink, P., Ducey, M-E., & Lorang, E. (2016). *The Case of the Awgwan: Considering Ethics of Digitization and Access for Archives*. *The Reading Room: A Journal of Special Collections*. Volume 2, issue 1. University at Buffalo, The State University of New York.
- Carbajal, I. A., & Caswell, M. (2021). *Critical Digital Archives: A Review from Archival Studies*. *The American Historical Review*, 126(3), 1102–1120.  
<https://doi.org/10.1093/ahr/rhab359>
- Caswell, M., Migoni, A. A., Geraci, N., & Cifor, M. (2017). 'To Be Able to Imagine Otherwise': community archives and the importance of representation. *Archives and Records* (Abingdon, England), 38(1), 5–26. <https://doi.org/10.1080/23257962.2016.1260445>
- Clough, G. W. (2013). *Best of Both Worlds: Museums, Libraries, and Archives in a Digital Age*. Smithsonian Institution. <https://doi.org/10.5479/si.9780981950013>
- Cook, T. (2013). Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms. *Archival Science*, 13(2-3), 95–120. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7>
- Cook, T. (2011). 'We Are What We Keep; We Keep What We Are': Archival Appraisal Past, Present and Future. *Journal of the Society of Archivists*, 32(2), 173-189.
- Cox, R. J. (2011). Appraisal and the future of archives in the digital era I Hill, J. (Red.), *The future of archives and recordkeeping*. Facet Publishing.
- De la Porte, B., & Higgs, R. (2019). *Challenges in digitisation of cultural heritage material in the Western Cape, South Africa*. *South African Journal of Information Management*, 21(1), 1–11. <https://doi.org/10.4102/sajim.v21i1.1104>
- Digitalarkivet. (2021, 14. juli). *Folkets hilsener etter 22. juli*.  
<https://www.digitalarkivet.no/content/1195/folkets-hilsener-etter-22-juli>

- Digitalt Museum. (u.å.). *Kim Frieles arkiv – en del av Norges dokumentarv*.  
<https://digitaltmuseum.no/021085595619/kim-frieles-arkiv-en-del-av-norges-dokumentarv>
- Dingwall, G. (2017). Digital Preservation: From Possible to Practical I MacNeil, H. & Eastwood, T. (Red.). *Currents of Archival Thinking*. (2. Utg, 149-176). Libraries Unlimited.
- Edmondson, R., Jordan, L., & Prodan, A. C. (2020). *The UNESCO Memory of the World Programme : Key Aspects and Recent Developments* (1st ed. 2020.). Springer International Publishing : Imprint: Springer.
- Engels, R. H. P. (2010). *Åpen og samordnet tilgang til kulturarven : anbefalinger for en vellykket tilstedeværelse i den digitale kulturelle verden* (2. utg). ABM-utvikling.
- Engesbak, R. (2014, 2. desember). *Norges skeive dokumentarv*. Blikk. <https://blikk.no/norges-skeive-dokumentarv/126141>
- Falk, J. (2023, 2. februar). *ChatGPT foreslo Anders Behring Breivik som «norsk helt»*. VG. <https://www.vg.no/nyheter/i/WRkK5K/chatgpt-foreslo-anders-behring-breivik-som-helt>
- Giaretta, D. (2011). *Advanced Digital Preservation*. Springer Berlin Heidelberg.
- Gómez, G-A. (2021). *Challenges of configuring and preserving digital documentary heritage: reflections on the transfer and preservation of electronic records of public institutions in Chile*. I Banda, F. (Red.), *Towards Sustainable Preservation and Accessibility of Documentary Heritage*. (s. 91-96)
- Hamer, A. (2018). *Ethics of Archival Practice: New Considerations in the Digital Age*. *Archivaria*, 85, 156–179.
- Jarlbrink, J., & Snickars, P. (2017). *Cultural heritage as digital noise: nineteenth century newspapers in the digital archive*. *Journal of Documentation*, 73(6), 1228–1243. <https://doi.org/10.1108/JD-09-2016-0106>
- Jaswal, B. A. (2016). *Digitization of Archival Collections by Libraries in Pakistan: Issues, Strategies, Challenges and Opportunities*. *Pakistan Journal of Information Management & Libraries*, 17(1), 97–108. <https://doi.org/10.47657/201617897>

- Jaillant, L., Aske, K., Goudarouli, E., & Kitcher, N. (2022). *Introduction: challenges and prospects of born-digital and digitized archives in the digital humanities*. *Archival Science*, 22(3), 285–291. <https://doi.org/10.1007/s10502-022-09396-1>
- Jordåen, R. & Hellesun, T. (2016, 14. oktober). *Det haster å ta vare på den skeive historien*. *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/kultur/det-haster-a-ta-vare-pa-den-skeive-historien/60193639>
- Knudsen, E. (2022, 2. juli). *Advarer mot ny trend: Nå brukes AI-skapte mennesker til å søke på jobber*. *Digi*. <https://www.digi.no/artikler/advarer-mot-ny-trend-na-brukes-ai-skapte-mennesker-til-a-soke-pa-jobber/520689>
- Komorowski, T. (2021). *Implementing the 2015 Recommendation in Europe, including efforts at creating a European MoW Regional Committee*. I Banda, F. (Red.), *Towards Sustainable Preservation and Accessibility of Documentary Heritage*. (s. 100-105)
- Kulturrådet. (u.å.). *Norges dokumentarv*. <https://www.kulturradet.no/norges-dokumentarv>
- Kulturrådet. (2020, 18. desember). *Rettsprotokoller fra arkivet til sorenskriveren i Finnmark 1620-1813*. <https://www.kulturradet.no/vis-mowartikkel/-/mow-rettsprotokoller-fra-arkivet-til-sorenskriveren-i-finnmark-16201813>
- Kulturrådet. (2021a, 5. januar). *Album fra konsentrasjons-leirene Natzweiler og Dachau 1945–1947*. <https://www.kulturradet.no/vis-mowartikkel/-/mow-album-fra-konsentrasjonsleirene-natzweiler-og-dachau>
- Kulturrådet. (2021b, 5. januar). *Arkivet etter Karen-Christine Friele 1932-2013*. <https://www.kulturradet.no/vis-mowartikkel/-/mow-arkivet-etter-karen-christine-friele-1932-2013>
- Kulturrådet. (2021c, 5. januar). *Minnematerialet etter 22. Juli*. <https://www.kulturradet.no/vis-mowartikkel/-/mow-minnematerialet-etter-22-juli-2011>
- Kulturrådet. (2022). *Norges dokumentarv: en søkerveiledning*. Den norske UNESCO-kommisjonen. Den norske komiteen for verdens dokumentarv. UNESCO.
- Lande, G. (2020). *Arkivenes tid er nå*. *Stat og styring*, 30(3), 60-63.

<https://doi.org/10.18261/ISSN0809-750X-2020-03-18>

Lavold, B. (2015, 1. juli). Nazistenes fanger skulle sulte, fryse og slite seg til døde. *Aftenposten*.  
<https://www.aftenposten.no/norge/i/QLj14/nazistenes-fanger-skulle-sulte-fryse-og-slite-seg-til-doede>

Lavold, B. (2018, 11. januar). Album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau. *Nasjonal digital læringsarena*. <https://ndla.no/nb/subject:1:9132d125-4d8f-41a6-b61d-77741662d5a9/topic:4:182163/topic:3:184957/topic:2:187198/resource:1:161401>

Lor, P. J., & Britz, J. J. (2012). *An ethical perspective on political-economic issues in the long-term preservation of digital heritage*. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(11), 2153–2164. <https://doi.org/10.1002/asi.22725>

Manžuch, Z. (2017). *Ethical Issues In Digitization Of Cultural Heritage*. *Journal of Contemporary Archival Studies*: (Vol. 4, Article 4)

Moss, M. S., & Thomas, D. (2021). Theorising the silences. I Moss, M. S., & Thomas, D (Red.), *Archival silences : missing, lost and, uncreated archives*. Routledge (s. 10-25).

Nakano, R. (2018). *A failure of global documentary heritage? UNESCO's 'memory of the world' and heritage dissonance in East Asia*. *Contemporary Politics*, 24:4, 481-496.  
<https://doi.org/10.1080/13569775.2018.1482435>

Nasjonalbiblioteket. (u.å.). *Album fra konsentrasjonsleirene Natzweiler og Dachau*.  
<https://www.nb.no/dokumentarv-i-nasjonalbiblioteket/album-fra-konsentrasjonsleirane-natzweiler-og-dachau/>

Nasjonalbiblioteket. (u.å.). *Krigstrykk 2 Rudolf Næss: Album fra Natzweiler*.  
[https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb\\_digimanus\\_191844?page=0](https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digimanus_191844?page=0)

NOU 2019: 9. (2019). *Fra kalveskinn til datasjø: ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver*. Kulturdepartementet.

Riksrevisjonen. (2016-2017). *Riksrevisjonens undersøkning av digitalisering av kulturarven. Dokument 3:4*. (Dokument 3-serien). Fagbokforlaget.

- St. meld. nr. 24 (2008-2009). *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv. Kultur- og kirke departementet.* <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-24-2008-2009-/id555254/>
- Ogilvie, B. (2016). *Scientific Archives in the Age of Digitization.* Isis, 107(1), 77–85.  
<https://doi.org/10.1086/686075>
- Pavlova, D. (2020). *Digital Preservation of Cultural Heritage and Opportunities Created by the Pandemic Crisis for Bringing New Life to Historical and Cultural Artefacts.* Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage, 10.  
<https://doi.org/10.55630/dipp.2020.10.18>
- Prescott, A., & Hughes, L. (2018). *Why do We Digitize? The Case for Slow Digitization.* Archive Journal.
- Schüller, D. (2021). *The Magnetic Tape Alert Project: Safeguarding documents of linguistic and cultural diversity.* I Banda, F. (Red.), *Towards Sustainable Preservation and Accessibility of Documentary Heritage.* (s. 52-55). UNESCO.
- Skeivt Arkiv. (2014, 12. april). *Frieles arkiv i Norges dokumentarv.* <https://skeivtarkiv.no/frieles-arkiv-i-norges-dokumentarv>
- Skeivt Arkiv. (u.å.). *Arkiver: Karen-Christine Friele.*  
<https://katalog.skeivtarkiv.no/instance/collection/ubb-ska-0001>
- Stavanger byarkiv. (u.å.). *Norges Dokumentarv – Minnemateriale etter 22. Juli 2011.*  
<https://stavangerbyarkiv.no/nettutstillinger/minnemateriale-etter-22-juli-2011/>
- Statsarkivet i Tromsø. (2012). *Vedlegg 1: Begrunnelse for nominasjonen til Norges dokumentarv.* <https://www.kulturradet.no/documents/10157/182b8cd2-32ad-48c1-91ec-32e9e6162daa>
- Stugu, O. S. (2016). *Historie i bruk.* (2. Utg.). Det norske samlaget.
- Terras, M. (2015). *Opening Access to collections: the making and using of open digitised cultural content.* Online Information Review, 39(5), 733–752  
<https://doi.org/10.1108/OIR-06-2015-0193>

- Thor Tureby, M., & Wagrell, K. (2020). *Digitization, Vulnerability, and Holocaust Collections*. DigiCONFLICT, 6(2), 87. <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.20.012.13015>
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Gyldendal.
- UNESCO (2017) *UNESCO Memory of the World – General guidelines*. MoW Guidelines Review Group.
- UNESCO. (2022, 4. november). About the programme. <https://www.unesco.org/en/memory-world/about?hub=1081>
- UNESCO. (u.å.). Memory of the World. <https://www.unesco.org/en/memory-world>
- Universitetsbiblioteket i Bergen (2014, 19. Juni). Norges dokumentarv – nominasjonsskjema: Karen-Christine Frieles arkiv. <https://www.kulturradet.no/documents/10157/1edcb447-c707-49ad-a821-a30562872b1f>
- Valtysson, B. (2017). From policy to platform: the digitization of Danish Cultural Heritage. *International Journal of Cultural Policy* : CP, 23(5), 545–561. <https://doi.org/10.1080/10286632.2015.1084300>
- Wengström, J. (2013). Access to film heritage in the digital era – Challenges and opportunities. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 16(1), 125–137. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2013-01-09>
- Wittenberg, K., Glasser, S., Kirchhoff, A., Morrissey, S., & Orphan, S. (2018). *Challenges and opportunities in the evolving digital preservation landscape: reflections from Portico*. *Insights the UKSG Journal*, 31. <https://doi.org/10.1629/uksg.421>
- Zaagsma, G. (2022). *Digital History and the Politics of Digitization*. *Digital Scholarship in the Humanities*. <https://doi.org/10.1093/llc/fqac050>

